

**"Miten voi nuori olla näin hukassa?" - Toimijuus nuorten
ammatti- ja koulutusvalinnoissa muuttuvan työelämän
kontekstissa**

Iina Repo

Aikuiskasvatustieteen kandidaatintutkielma
Kevätlukukausi 2017
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Repo, Iina. 2017. "Miten voi nuori olla näin hukassa?" - Toimijuus nuorten ammatti- ja koulutusvalinnoissa muuttuvan työelämän kontekstissa. Aikuis-kasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. 46 sivua.

Tässä tutkimuksessa tutkittiin nuorten toimijuutta ammatti- ja koulutusvalinnoissa muuttuvan työelämän aikakautena. Tutkimuksessa tarkasteltiin nuorten toimijuutta elämänkulkutoimijuuden näkökulmasta peruskoulun jälkeisissä siirtymävaiheissa. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä selvitettiin millaisena nuorten toimijuus näkyy heidän pohdinnoissaan, kysymyksissään ja käsityksissään ammatti- ja koulutusvalinnoista. Toisessa tutkimuskysymyksessä paneuduttiin siihen heijastuvatko muuttuvan työelämän piirteet nuorten ammatti- ja koulutusvalintoihin.

Tutkimus toteutettiin laadullisena, fenomenografisena tutkimuksena. Tutkimuksen toteutuksessa hyödynnettiin valmista Gretschelin ja Nuorisotutkimusseuran (2013) keräämää aineistoa Pelastakaa Lapset ry:n tarjoaman Suunta-palvelun ohjauskeskusteluista. Aineistoksi valittiin 25 verkkokeskustelua, joissa 15-25 -vuotiaat nuoret keskustelivat ohjaajan kanssa ammatinvalinnasta. Aineisto analysoitiin fenomenografisella analyysillä.

Nuorten toimijuus näyttäytyi aineistossa moninaisena ja dynaamisena. Toimijuudesta paikannettiin kaksi tyyppiä. Itseohjautuvat nuoret suuntautuivat ammatinvalinnassaan kohti toimintaa, olivat aktiivisia ja kiinnostuneita monista eri aloista sekä käyttivät ammatinvalinnasta puhuessaan neutraaleja ilmaisuja. Sen sijaan jumiutuneilla nuorilla oli takanaan yksi epäonnistunut ammatinvalintakokemus ja nykyistä tilannetta leimasivat vaikeudet muilla elämänosa-alueilla sekä toivottomuus, eksyneisyys ja motivaation puute. Nuorten toimijuuden havaittiin olevan yhteydessä nuorten elämäntilanteeseen. Nuoret eivät puhuneet keskusteluissa työelämän muutoksesta, mutta he pohtivat työelämässä esiintyvää työttömyyden uhkaa, koulutuksen vaatimusta ja teknologian kehitystä.

Tutkimustulokset linkittyivät pääosin aiempiin tutkimustuloksiin nuorten ammatinvalintatoimijuudesta. Jatkotutkimusaiheeksi ehdotetaan nuorten toimijuuden kehittymisen ja tukemisen näkökulmaa muuttuvan työelämän ja yhteiskunnan kontekstissa.

Asiasanat: toimijuus, elämäntulkutoimijuus, ammatinvalinta, koulutusvalinnat, siirtymät, työelämän muutos

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	TYÖELÄMÄN MUUTOS	8
	2.1 Katkeilevat työurat	9
	2.2 Vanhojen ammattien katoaminen ja uusien syntyminen.....	10
	2.3 Muuttuva osaaminen	10
3	AMMATTI- JA KOULUTUSVALINNAT	12
	3.1 Valintojen merkitys ja koulutukseen hakeutuminen.....	12
	3.2 Ammatinvalintateoriat	13
4	TOIMIJUUS	15
	4.1 Toimijuuden traditiot	16
	4.2 Toimijuus ammatti- ja koulutusvalinnoissa.....	17
	4.3 Toimijuus muuttuvassa työelämässä.....	20
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	22
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	23
	6.1 Tutkimuskohde ja lähestymistapa.....	23
	6.2 Aineiston keruu.....	24
	6.3 Tutkimukseen osallistujat	25
	6.4 Aineiston analyysi	25
	6.5 Eettiset ratkaisut.....	26
7	TULOKSET	28
	7.1 Toimijuus koulutus- ja ammattivalinnoissa.....	28
	7.1.1 Toimijuuden tyypit	28
	7.1.2 Toimijuus ja elämäntilanne	34
	7.2 Toimijuus ja muuttuva työelämä.....	35
7	POHDINTA	38
	7.1 Löytöjen tarkastelu ja johtopäätökset	38
	7.2 Tutkimuksen vahvuudet ja rajoitukset.....	41
	7.3 Jatkotutkimushaasteet	42

LÄHTEET	44
----------------------	-----------

1 JOHDANTO

Tämän päivän työelämää kuvaavat epävarmuus, muuttuvat työtehtävät ja ammatit sekä alati uhkaava työttömyys. Nykynuoret tekevät ammatin- ja koulutuksen valintaan liittyviä päätöksiä maailmassa, jossa asiantuntijatkaan eivät osaa ennustaa millaiselta suomalainen työelämä näyttää kymmenen vuoden päästä. Maailma oli aivan erilainen esimerkiksi 1980-luvulla, jolloin koulunpenkiltä pääsi suoraan vakituisen työsuhteeseen (Turunen 2009, 6). 2010-luvulla vastavalmistunut nuori kohtaa toisenlaisen tilanteen. Työpaikan löytämisestä ja säilyttämisestä on tullut haastavaa kilpailun vallitsemassa työelämässä (Turunen 2009, 15). Millaista mahdollisuuksia ja haasteita nuoret kohtaavat ammatinvalinnassaan tällaisena aikakautena? Vaikuttavatko nykypäivän ja tulevaisuuden työelämän näkymät nuorten koulutusvalintoihin?

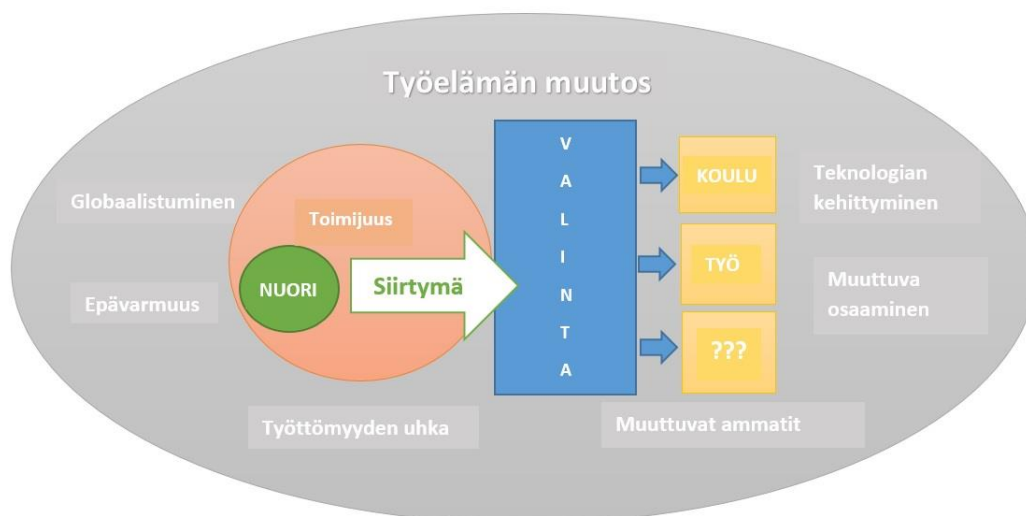
Nykyajassamme toimijuus nousee esille aivan uudessa merkityksessä. Aikuisilta vaaditaan yhä enemmän aktiivista toimijuutta sekä työssä että koulutuksessa. Sama vaatimus koskee myös nuoria, joiden odotetaan tekevän kestäviä koulutusta ja työtä koskevia valintoja sellaisessa kontekstissa, jossa työelämä leimaavat jatkuvat ja ennakoimattomat muutokset, pätkätyöt ja osa-aikaiset työsuhteet. (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011a, 9.) Toisaalta samaan aikaan ammatinvalinnan kysymykset ovat nykypäivänä ”aina ajankohtaisia”, sillä moni joutuu tekemään ammattiin tai ainakin työtehtävää liittyviä valintoja useampaan otteeseen elämänsä aikana (Mulari 2013, 7). Nuorten ammatinvalintatoimijuudesta on tehty tutkimuksia (esim. Juntunen 2016), mutta aihetta ei ole suuremmin tutkittu vielä työelämän muutoksen näkökulmasta.

Tutkimusaihe liittyy sekä ajankohtaiseen julkiseen keskusteluun työelämän muutoksesta että huoliin nuorten työelämään siirtymisestä ja siirtymien mahdollisista syrjäytymisen uhista. Eurostatin tilastojen mukaan nuorten syrjäytyminen on kasvanut Suomessa yli neljällä prosenttiyksiköllä vuodesta 2006 vuoteen 2015.

Tilaston mukaan Suomessa syrjäytyneitä (=ei opiskele tai ei ole työelämässä) nuoria oli vuonna 2015 joka kuudes nuori. (Aamulehti 2016.) Myös nuorten aikuisten asema työmarkkinoilla on kokonaisuutena heikentynyt verrattuna muihin ikäryhmiin (Alatalo, Mähönen & Räisänen 2017, 3). Samalla, kun työelämä näyttää epävakaaalta, on Suomessa tehty esimerkiksi poliittisia päätöksiä, joiden tavoitteena on saada nuoret mahdollisimman nopeasti työelämään.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen toimijuuden ilmenemistä nuorten ammatillisissa ja koulutuksellisissa valinnoissa muuttuvan työelämän aikakautena. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää millaisia tyyppisiä ja piirteitä nuorten toimijuus saa peruskoulun jälkeisissä valinta- ja siirtymävaiheissa. Haluan ymmärtää millaisia vaatimuksia ja haasteita, mutta toisaalta myös mahdollisuuksia nuorten toimijuudelle asetetaan. Pohdin myös missä määrin työelämän muutokset heijastuvat nuorten ammatinvalintaan.

Käsittelen työssäni myös keskustelua työelämänmuutoksesta sekä teorioita ammatinvalinnasta ja toimijuudesta. Tutkimuksen keskeisimmät käsitteet ovat nuorten ammatti- ja koulutusvalinnat, valintojen myötä tapahtuvat siirtymät sekä valinnoissa ja siirtymissä nuorelta vaadittava toimijuus. Toimijuutta tarkastelen pääosin elämänkulkutoimijuuden näkökulmasta. Tutkimuksen laajempänä viitekehystenä on muuttuva työelämä. Tutkimuksen käsitteet ja käsitteiden suhteet toisiinsa ovat kuvattuna seuraavassa kuviossa.

KUVIO 1. Tutkimuksen viitekehys ja käsitteet

2 TYÖELÄMÄN MUUTOS

Työelämän muutosta on käsitelty laajasti ajankohtaisissa julkaisuissa, medioissa ja keskusteluissa. Julkunen (2014, 128) mukaan työelämän muutoksesta on puhuttu etenkin 1990-luvusta lähtien, jolloin suomalaista työelämää leimasivat joukkotyöttömyys, epävarmuuden kasvu ja globaali työpaikkakilpailu. Toisaalta 1990-luvun talouskriisin myötä suomalainen talous muuttui entistä markkinaehtoisemmaksi ja sijoittajakeskeisemmäksi (Julkunen 2014, 130). Samat työelämän haasteet seurasivat myös 2000-luvulle. Oman lisäyksensä työttömyyteen, epävarmuuteen ja globalisaatioon ovat tuoneet myös muun muassa työmarkkinoiden epätasapaino, työn tietoisuminen ja osaamisvaatimusten kasvu, osaamisen nopea vanhentuminen sekä työsuhteiden epävakaisuus ja pätkätyöt. (Julkunen 2014, 129.) Kun tätä listaa lukee, ymmärtää miksi työelämän muutoksesta puhutaan niin paljon ja niin kielteisessä sävyssä.

Julkunen (2010) mukaan työ ei ole pelkästään muutoksessa, vaan se on suoranaudessa murroskohdassa. Keskeisiä nykyistä työelämää määrittäviä piirteitä ovat tehostaminen, tarkkailu sekä uusien taitojen ja ideologioiden oppiminen (Julkunen 2014, 135). Esimerkiksi tehostamisen tavoite näkyy työelämässä lisääntyvänä kiireenä, työajan pidentymisenä, henkilöstön vähentämisenä, työtehtävien laajentumisena. Tarkkailu taas näkyy lisääntyneenä kontrollina, arviointina ja monitorointina sekä ideologioiden oppiminen esimerkiksi osaamisen kehittämisen tai elinikäisen oppimisen sisäistämisenä. (Julkunen 2014.)

Aro (2007, 102) kuvaa työelämän muutoksen megatrendeiksi globalisaation, työelämän markkinaehtoistumisen, tuottavuuden kehittämispaineet sekä teknologioiden nopean kehittymisen. Yleisesti työelämän dynaamisuus on lisääntynyt tavalla, jota aiemmin ei osattu edes kuvitella. Aron (2007, 102) mukaan työelämä on muuttunut kaikissa läntisissä maissa 90-luvulta lähtien.

Toisaalta vastakkaisiakin näkemyksiä on esitetty. Alasoini (2010, 9) argumentoi, että työelämä itsessään ei ole muuttunut huonompaan suuntaan. Sen sijaan mielikuvat työelämästä ovat. Alasoini (2010) esittääkin kymmenen väärää

väitettä työelämän muutoksesta – tai hänen mukaansa oikeastaan sen muuttumattomuudesta. Kuitenkin oli kyseessä työn muutos tai sen muuttumattomuus ammatinvalintatoimijuuden ja työelämäkäsitysten kannalta merkityksellistä on juuri se, miten nuoret käsittävät tulevaisuuden työelämää.

40 prosenttia suomalaisista parikymppisistä pitää työelämää ”pelottavana paikkana”. Lisäksi puolet nuorista on huolissaan jaksamisestaan työelämässä. Alasoini (2010) selittää nuorten näkemyksiä muuttuvan työelämän sijasta median vaikutuksella, nuorten omien, vanhempien ja kavereiden työkokemuksilla sekä innostavien työn johtajien ja sankareiden puuttumisella. (Alasoini 2010, 25.)

2.1 Katkeilevat työurat

Yleisesti jälkitekollisena aikakautena korostetaan muutoksia, katkoksia ja siirtymätiloja. Postmoderni aikakausi on näkynyt työurien ja elämänsijaintilanteiden ennustamattomuutena ja vaatimuksena kyetä kohtaamaan toistuvia siirtymiä ja epäjatkuvuuksia. Nämä tekijät ovat heijastuneet muun muassa työpolkuihin. (Vanhalakka 2015, 44-45.)

Pätkätyöt käsitteenä syntyivät 1990-luvun taloudellisen laman aikoihin. Määräaikaisten työsuhteiden määrä kasvoi laman aikana (Alasoini 2010, 19) ja epätavanomaisista työsuhteista tuli tavallisia (Kauppila & Kauppila 2015, 35). Mularin (2013, 21) mukaan työn loppuminen voi nykypäivän työelämässä uhata myös kokenutta ja osaavaa työntekijää. Myös Julkunen (2014, 129) kuvaa, että ”ns. varmoja työpaikkoja ei enää juuri ole”.

Hytösen ja Kanasen (2011) tutkimuksessa abiturienttien käsityksistä ammatti- ja koulutusvalinnoista abiturientit olivat pääosin luottavaisia työllistymisen ja pärjäämisen suhteen. Osa tutkittavista oli kuitenkin pohtinut tarkemmin valintojaan työtilanteen huomioon ottaen ja toisaalta myös hylännyt ammattivaihtoehtoja huonon työtilanteen takia.

2.2 Vanhojen ammattien katoaminen ja uusien syntyminen

Mularin (2013, 19) mukaan osa ammateista on vuosikymmenten kuluessa hävinnyt samalla, kun uusia ammatteja syntyy jatkuvasti. Uusia työpaikkoja syntyy erityisesti korkeaa koulutusta vaativille aloille. Toisaalta Julkunen (2014, 139) kuvaa miten töiden sisällöt tiivistyvät nykyään harvemmin mihinkään ammatilliseen ytimeen. Työelämä vaatii ammatin sijaan osaamista, jota hyödynnetään tiimeissä ja projekteissa. Useimmat tarvittavat taidot ovatkin poikkiammatillisia.

Hytösen ja Kanasen (2011) tutkimuksessa monella abiturientilla ei ollut kovin selkeää käsitystä siitä, millaisia ammatteja ja työnkuvia on ylipäänsä olemassa. Abiturientit kokivat epätietoisuuden ammattien ja työelämän käytännöstä vaikeuttavan ammatinvalintaa. Myös Mulari (2013, 18) tuo teoksessaan esille, että opiskeluvaihtoehdot ja ammatit ovat nykyään vaikeasti hahmotettavia, jatkuvassa muutoksessa ja täynnä epävarmuutta. Ammatinvalintaa tekevän nuoren voi olla hankalaa hahmottaa mitkä ovat edes ne vaihtoehdot, joista valita.

2.3 Muuttuva osaaminen

Muuttuvassa työelämässä vaaditaan jatkuvaa osaamisen kehittämistä. Mulari (2013, 20) kuvaakin, että työelämä näyttäisi vaativan entistä enemmän työntekijältä. Alasoinin (2010, 33) mukaan työelämän uusia osaamisvaatimuksia ovat hybridiosaaminen, metakognitiiviset taidot, digitaalinen lukutaito ja työyhteisötaidot. Hybridiosaamisella tarkoitetaan kykyä hallita ja hyödyntää erilaisia tietoja ja taitoja. Syvällisen yhden alan osaamisen sijaan tulevaisuuden työelämä vaatii ennemminkin taitoa yhdistellä useita eri osa-alueita toisiinsa. Innovaatiot kehittyvät tällaisen hybridiosaamisen kautta. (Alasoini 2010, 40.)

Metakognitiivisiin taitoihin sisältyvät refleksiivisyys, ”oppimisen oppiminen”, innovatiivisuus ja luovuus. Näiden taitojen myötä työntekijän on mahdollista toimia ja etsiä ratkaisuja monimutkaisissa ja uusissa ympäristöissä. Metakognitiivisten taitojen lisäksi tarvitaan työyhteisötaitoja. Työyhteisössä vaadi-

taan nykyisessä työelämässä yhä enemmän avoimuutta, aloitteellisuutta, innostuneisuutta ja ennakkoluulottomuutta. Työyhteisössä toimiakseen työntekijän pitää tukea toisia, kyetä yhteistyöhön, kehittää työyhteisön toimintaa ja käyttää resursseja viisaasti. (Alasoini 2010, 40.)

Korkea ja monipuolinen osaaminen myös suojaa työtä globalisaation vaikutuksilta. Mitä korkeampaa osaamista jokin työtehtävä vaatii, sitä todennäköisemmin tehtävä jää globaalissakin taloudessa Suomeen. Muita suojaavia tekijöitä ovat esimerkiksi tehtävän vaatima ”hiljainen tieto” ja osaamisen ainutlaatuisuus sekä tehtävän sidonnaisuus aikaan, paikkaan ja yhteisöllisyyteen. (Alasoini 2010, 28-29.)

3 AMMATTI- JA KOULUTUSVALINNAT

Ammatti- ja koulutusvalintojen tutkimus on tärkeää, sillä niillä on suuri merkitys nuoren elämän kannalta. Suomessa nuoren polkuun koulutuksesta koulutukseen ja lopulta koulutuksesta työelämään kuuluu kolme erilaista siirtymävaihetta: siirtyminen perusopetuksen kuudennelta vuosiluokalta seitsemännelle, siirtyminen perusopetuksesta lukioon tai ammatilliseen koulutukseen ja siirtyminen lukiosta tai ammatillisesta koulutuksesta jatko-opintoihin tai työelämään (Numminen ym. 2002). Näistä siirtymävaiheista tässä tutkielmassa keskityn ammatti- ja koulutusvalintoihin, jotka tapahtuvat alkaen perusopetuksen loppuvaiheesta. Siirtymät peruskoulun sisällä jäävät siis tässä tutkielmassa huomioitta.

Ammatinvalinta liittyy kiinteästi myös (opinto-)ohjaukseen. Opinto-ohjauksen tilan 2002 arvion (Numminen ym. 2002, 24) mukaan opinto-ohjauksessa olisi kehitettävää. Puolet lukion valinneista nuorista perustelee valintaansa sillä, että lukion valitsemalla saa lisää aikaa ammatinvalintaan. Sen sijaan ammatillisen koulutuksen aloittaneista vain kymmenesosa arveli olevansa omalla alallaan samalla, kun yli puolet arvioi, ettei ala ole heille oikea. Numminen ym. (2002) korostavat, että uravalinnan selkeytyminen on pitkäaikainen prosessi. Hirschin (2011) mukaan ammatinvalintavalmiudet kehittyvät nuorilla myös eriaikaisesti.

3.1 Valintojen merkitys ja koulutukseen hakeutuminen

Ammatinvalintavalmiuden kehittyminen on yksi nuoruuden tärkeistä kehitystehtävistä (Hirschi 2011, 340). Tämän lisäksi Suomessa työllä ja koulutuksella on myös perinteisesti ollut suuri merkitys ihmisen elämässä. Ansiotyö on paitsi perinteisesti toimeentulon turva, sosiaalisen järjestyksen perusta ja yhteiskuntaan osallistumisen tapa, mutta myös nykyisin yhä enemmän itsensä toteuttamisen väline (Turunen 2009, 4).

Myös Juntusen (2016, 47) tutkimuksessa nuorten elämästään piirtämässä spiraaleissa koulu ja opiskelu olivat vahvasti läsnä. Koulutus nähdään usein

”pääsylippuna” täysivaltaiseksi yhteiskunnan jäseneksi (Juntunen 2016, 58). Toisaalta nuoret myös näkivät, kuten valtaosa muista suomalaisista, että elämässä on tärkeämpiäkin asioita kuin työ. Kuitenkin työn kautta nuori määrittää käsityksiä itsestään ja omista taidoistaan. (Juntunen 2016, 57.) Kuitenkaan yhä useamman nuoren elämänkulku ei enää noudata perinteistä ja katkeamatonta ”koulusta kouluun ja töihin” -reittiä. 2010-luvulla on kiinnitetty erityistä huomiota nuorten siirtymiin, niiden ajankohtiin ja sujuvuuteen. (Kojo 2012, 95.)

3.2 Ammatinvalintateoriat

Vanhalakka-Ruohon (2015, 39) mukaan ammatinvalinnan teoriat ovat kehittyneet vaiheittain. Hän näkee ammatinvalintateorioiden alkaneen piirre- ja tyyppi-paradigmoista. Ensimmäisen modernin aallon myötä ammatinvalintaa käsitteellistettiin kehityksellisen näkökulman kautta, kun taas postmodernissa ajassa valitsevia lähestymistapoja ovat olleet konstruktivistiset ja kontekstuaaliset teoriat. Vanhalakka-Ruoho (2015, 40) esittää, että siinä missä aiemmin käsiteltiin ammatinvalintaa, ammatillista kehitystä ja työuria, puhutaan nykyisiin useammin ammattiteorioista ja työstä osana elämänuraa.

Sampson, Lenz, Reardon ja Peterson (1999, 5) kuvaavat ammatinvalintaa pyramidin muodossa. Pyramidissa esitetään sekä ammatinvalinnan sisältöä että päätöksentekoa koskevat näkökulmat. Mallissa ammatinvalinta koostuu itsensä tuntemisesta, vaihtoehtojen tuntemisesta, päätöksentekotaidoista ja metakognitiivisista taidoista. Ammatinvalinta koostuu siis useammasta eri osa-alueesta.

Nyyssölä (2004) sen sijaan tarkastelee katsauksessaan valintatyyppien ilmenemismuotoja koulutuksen siirtymävaiheissa (peruskouluvalinnat, koulutusväylävalinnat ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen). Hän jakaa valinnat vapaaehtoiseen valintaan, normatiiviseen valintaan ja valitsematta jättämiseen. Nyyssölä kuvaa vapaaehtoista valintaa myönteiseksi, ”elämän haltuun otta- vaksi” valinnaksi, joka ohjaa vahvasti elämänkulkua ja luo perustan valinnanmahdollisuuksille myös tulevaisuudessa. Sen sijaan normatiivinen valinta on

”pakon alla” tehty valinta, joka saattaa pohjata sosiaaliseen paineeseen, vanhempien mielipiteisiin tai velvollisuuden tuntuun. Valitsematta jättämisessä valintaa ei tehdä lainkaan, vaan enneminkin vain ajaudutaan elämäntilanteesta toiseen. Korkeakouluun hakeutuminen on useimmiten vapaaehtoinen valinta, kun taas normatiiviset valinnat liittyvät usein toiselle asteelle hakeutumiseen. (Nyyssölä 2004.)

Lappalainen, Mietola ja Lahelma (2010) tutkivat sitä, miten nuoret rakentavat ymmärrystään omista ammatillisista mahdollisuuksistaan oppilaanohjauksessa ja koulutuksen alkuvaiheissa. Tutkimuksen mukaan nuoret tekevät valintojaan opinto-ohjaajilta, opettajilta ja lähipiiriltä persoonallisuudestaan saamansa palautteen ohjaamina ja toisaalta myös oman koulumenestyksensä rajamina. Nuoret myös yhdistävät vahvasti teorian lukioon ja käytännön ammattikouluun. Myös nuorten omat kokemukset työelämästä (esimerkiksi TET) olivat merkityksellisiä ammatinvalinnan rakentumiselle. (Lappalainen ym. 2010)

Myös Bourdieun teoria habituksesta on yhdistetty ammatinvalintaan. Vilhjámisdóttir ja Arnkelsson (2013) tutkivat islantilaisnuorten ammatinvalintaan liittyviä sosiaalisia vaikuttimia habituksen tarkastelun kautta. Tutkimus pohjaa Bourdieun kritiikille rationaalisista ammatinvalinnanteorioista ja oletukselle ihmisen sosiaalisen olemuksen (social way of being) ja valinnan yhteydestä. Tutkittavien nuorten habitus oli paitsi yhteydessä sukupuoleen ja luokkaan niin myös ammatilliseen tietoisuuteen ja toivottuun tulevaisuuden ammattiin. (Vilhjámsdóttir & Arnkelsson 2013.)

4 TOIMIJUUS

Toimijuus (engl. agency) on abstrakti ja monimuotoinen käsite, jolle on monia määritelmiä. Kun käsitellään toimijuutta, on tärkeää kysyä mitä toimijuudella kulloinkin tarkoitetaan, mitä se edellyttää, mikä sitä rajoittaa ja miten sitä voidaan edistää. (Eteläpelto ym. 2011a.)

Honkasalo, Ketokivi ja Leppo (2014) avaavat erilaisia näkökulmia toimijuuteen. He kuvaavat Bourdieun (Bourdieu & Wacquant 1992; Bourdieu 1990; 2000) käsitystä toimijuudesta, joka liittyy vahvasti toiminnan ja rakenteen suhteeseen. Toiminta muodostuu paitsi ihmisen vapaudesta ohjata itseään niin myös yhteiskunnan rakenteiden asettamista rajoitteista. Myös Bandura (2002) kuvaa toimijuutta yksilön vaikuttamisena omaan toimintaansa ja elinympäristöönsä. Toimijuutta tarvitaan oman elämänsä hallitsemiseen. Silvonen (2015, 12) näkee toimijuuden rakentuvan yhteiskunnallisten rakenteiden sisällä, jossa toimija kuitenkin muokkaa näitä suhteita. Hän myös tulkitsee Vygotskyn ajatuksia siitä miten toimijuus rakentuu kaikissa elämänkulussa vaiheissa toimijan luodessa suhteita toisiin.

Gordonin (2005) mukaan myöhäismodernissa yhteiskunnassa painotetaan reflektiivistä ”itsen-projektia”, jonka nähdään olevan erillinen poliittisista, sosiaalisista ja kulttuurisista suhteista. Yhteiskuntaa leimaa ajatus, jonka mukaan ”ihmiset ovat sitä, miksi he itseään muokkaavat” ja jonka lopputuloksesta yksilö on myös itse täysin vastuussa. Tällöin voidaan puhua näennäistoimijuudesta, jossa unohdetaan yksilöiden todellisuudessa kohtaamat valintojen rajoitukset (Eteläpelto ym. 2011a, 11-12). Eteläpellon ym. (2011a) mukaan näennäistoimijuudessa yksilön väärät valinnat nähdään johtuvan yksilön kyvyistä tai taidoista. Myös valintojen seuraukset jäävät yksilön kontolle.

Toimijuus on aina yhteyksissä valtaan ja voimaan. Toisaalta valta on toimijuudelle tarpeellinen voimavara, toisaalta se taas on toimijuuden suurin rajaaja ja rajoite. Valta voidaankin Eteläpellon ym. (2011a, 13) mukaan nähdä ”toimijuuden resurssina ja toimijan kapasiteettina”. Jotta toimijuus ja toiminta olisi mahdollista, pitää toimijalla olla valtaa ja voimaa vaikuttaa asioihin. Valta kietoutuu

etenkin toimijuuden rajoittaviin tekijöihin ja se voidaan toisaalta myös liittää valtautumisen tai emansipatioitumisen käsitteisiin. Vallan ja toimijuuden suhde korostuu jälkimodernissa maailmassa, jossa kaikki on epävarmaa ja jolloin pelkkä minän hallinta ja identiteetin muokkaus vaativat vahvaa toimijuutta. (Eteläpelto ym. 2011a.)

Vanhalakka-Ruoho (2014, 195) esittää Banduran (2001) ajatuksia siitä, miten toimijuuden keskeinen ominaisuus liittyy minäpystyvyyssuskomuksiin ja intentionaalisuuteen. Minäpystyvyyssuskomukset ovat yksilön käsityksiä siitä millaiset toiminnat ja toiminnan tulokset ovat mahdollisia. Uskomus minäpystyvyyteen virittää toimijuutta. Sen sijaan intentionaalisuudella tarkoitetaan yksilön tulevaisuuteen suuntaamia toiminta-aikomuksia.

Toimijuuden empiirinen tarkastelu on haastavaa, kun samalla aikaa tulisi koittaa tutkimuksen keinoin tavoittaa ”sekä yksilön toimijuuden että sosiaalisten rakenteiden, verkostojen, mahdollisuuksien ja rakenteiden vuorovaikutus” (Vanhalakka-Ruoho 2014, 195).

4.1 Toimijuuden traditiot

Toimijuus saa erilaisia merkityksiä eri tutkimustraditioissa. Erilaiset toimijuuskäsitykset antavat erilaisia näkökulmia yksilön toimijuuteen suhteessa heitä ympäröiviin rakenteisiin (Mäkinen 2015, 105). Siinä, missä feminismissä toimijuuden merkitys on emansipatorinen, saa toimijuus ruuminsosiologisessa keskustelussa materiaalsen piirteen (Honkasalo ym. 2014).

Mäkinen (2015, 119) on käynyt läpi toimijuutta nuorten siirtymissä ja suunnanotoissa. Hän esittää toimijuuden jakaantuvan viiteen eri toimijuuskäsitykseen, joista tarkemmin esittelen tutkimukseni kannalta kolme keskeisintä. Toimijuuskäsitykset eroavat toisistaan toimijuuden ontologisen suhteen rakenteisiin sekä ulottuvuuden toimijuuden tutkimuksessa mukaan. Mäkinen (2015, 119) mukaan individualisaatioteorioissa toimijuus nähdään tietoisina valintoina rakenteen antamalla resursseilla, joita rakenne ei kuitenkaan rajoita. Individualisaatioteorioissa tarkastellaan mitkä ovat perusteita nuorten valintaprosesseissa, kun

vaihtoehtoja on monta. Sen sijaan Bourdieun habitusteoriassa toimijuus nähdään taloudellisten, kulttuurillisten ja materiaalisten rakenteiden tuottamana ja tiedostamattomana toimintana. Bourdieun habitusteorian pohjalta tutkitaan mitkä taloudelliset, kulttuuriset, materiaaliset ja sosiaaliset tekijät ovat yksilön valintojen taustalla. Elämänkulun teorioissa toimijuuden nähdään toteutuvan yksilön valinnoissa, jotka ovat aiempien kokemusten, toimintamallien sekä resursoivien ja rajoittavien ympäröivien olosuhteiden ohjaamia. Myös toimijuuden ajallinen muutos huomioidaan. Mäkisen (2015, 11) mukaan elämänkulun teorioissa tarkastellaan esimerkiksi miten nuoren elämänkulku, kokemukset, identiteettisitoumukset sekä dynaamiset sosiaaliset, institutionaaliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet vaikuttavat valintoihin. Toimijuutta siirtymissä voidaan tarkastella myös feminististen tai feminististen poststrukturalististen teorioiden kautta.

Hitlin ja Elder (2007) jakavat toimijuuden tyypit eksistentiaaliseen toimijuuteen, pragmaattiseen toimijuuteen, identiteettitoimijuuteen ja elämänkulkutoimijuuteen. Näistä elämänkulkutoimijuus tarkastelee elämänpolkuja, pitkän aikavälin elämänsuunnitelmia sekä elämän käännekohtia ja siirtymiä (Hitlin & Elder 2007, 176). Myös Vanhalakka-Ruoho (2014) käsittelee toimijuutta elämänkulussa. Hän käy läpi laajasti toimijuuden tutkimusta ja teorioita ohjaustyön näkökulmasta. Vanhalakka-Ruohokin painottaa siirtymien merkitystä ja näkee siirtymät ”elämänkulun välitiloina”. Siirtymät myös haastavat toimijuutta asettamalla tarpeita uusille rutiineille, rooleille ja identiteeteille. (Vanhalakka-Ruoho 2014, 192.) Vanhalakka-Ruoho kuitenkin kritisoi toimijuuden tarkastelua pelkästään yksilön suunnitelmien ja valintojen kautta ja painottaakin katsauksessaan toimijuuden suhdetta tilanteisiin, ympäristöön, aikakauteen ja rakenteisiin. (Vanhalakka-Ruoho 2014)

4.2 Toimijuus ammatti- ja koulutusvalinnoissa

Toimijuutta korostetaan myös koulutuspoliittisessa viranomaispuheessa luettelamalla koulutukseen liittyviä avaintavoitteita. Euroopan unioni määrittelee

koulutuspolitiikan asiakirjoissaan elinikäisen oppimisen avaintaidoksi aloitekyvyn ja yrittäjyyden. Näiden lisäksi korostetaan muun muassa kriittistä ajattelua, päätöksentekoa ja luovuutta. (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011a, 9-10) Nämä ovat ominaisuuksia, jotka usein liitetään toimijuuteen.

Ammatti- ja koulutusvalintoja tehdään usein nuoruudessa, johon ajanjaksona toimijuus kytkeytyy merkittävällä tavalla. Nuorten toimijuuden mahdollisuuksia säädellään hyvinvointiyhteiskunnassamme erilaisten kasvatusinstitutioiden kuten koulun kautta. Samalla polku nuoruudesta aikuisuuteen on pirstaloitunut eikä yhteiskunta saatele nuoria enää samalla tavalla aikuisuuteen kuin ennen. Kriittisiä paikkoja ovat etenkin siirtymät koulutusjärjestelmän sisällä ja sijoittuminen työelämään. Näissä siirtymissä nuoren toimijuudella on vaihtoehtoja, joista osa vievät onnistumiseen ja toiset epäonnistumiseen laajemmassa elämäntähtäyksessä. (Mäkinen 2015, 104.)

Toisaalta toimijuus on myös aina esillä, kun puhutaan ammatinvalinta- ja elämänurateorioista. Ammatinvalinta on tietyllä tavalla suunnanottoa. Esimerkiksi ammatinvalinta sisältää suuntautumista, suunnittelua, kehittymistä, päätöksentekoa ja valitsemista. (Vanhalakka-Ruoho 2015, 40.)

Kuitenkin ammatinvalintateorioissa yksilön toimijuus näyttäytyy hyvin vaihtelevana. Perinteisissä piirre- ja tyyppiparadigmoissa ihmisen persoonallisuus nähdään pysyvänä eikä kykyjen ja kiinnostusten sosiaalista rakentuvuutta huomioida (Vanhalakka-Ruoho 2015, 41). Kehityksellisissä ammatinvalintateorioissa toimijuus on sisäänrakennettuna, mutta sitä ei tuoda erikseen esille. Teorioissa korostuvat esimerkiksi minäkäsitys ja uravalinnan kypsyyt. (Vanhalakka-Ruoho 2015, 42-42.) Sen sijaan postmodernissa ja transmodernissa maailmassa toimijuus ammatinvalinnassa nähdään toimijuus liikkuvana prosessina ja suhteena sekä yksilöllisen että kulttuurisen ja ympäristön välillä (Vanhalakka-Ruoho 2015, 49).

Etenkin nuorilla on hyvin eroavia käsityksiä omasta toimijuudestaan sekä sen mahdollisuuksista ja rajoituksista. Oman toimijuuden käsitykseen liittyvät nuoren näkemykset päätöksenteon rajoituksista sekä omista mahdollisuuksista

tehdä päätöksiä. Vaikka puhutaan ”kaikille avoimista valinnoista”, riippuvat valinnat myös yksilön kapasiteetista sekä sosiaalisten, kulttuuristen ja materiaaalisten erojen tuomista mahdollisuuksista ja rajoituksista. (Gordon 2005, 114-115)

Gordonin (2005) elämänhistoriallisessa nuorten haastattelututkimuksessa toimijuus näyttäytyi monimutkaisena ja monin eri tavoin. Sama nuori voi kokea erilaista toimijuutta esimerkiksi koulu- ja perhekonteksteissa. Toimijuuden esiintymistä tarkasteltiin muun muassa tutkimalla nuoren ”minä”-ilmaisuja, joiden kautta kokemukset mahdollisuuksista ja rajoituksista välittyvät. Toisaalta Gordon korostaa, että toimijuudesta puhuminen ja toimijuuden käytännöt ovat monimutkaisesti yhteydessä.

Myös Juntunen (2016) on käsitellyt nuorten elämänkulkua ja toimijuutta koulutuksellisissa ja ammatillisissa valinnoissa. Juntunen tutki nuorten koulutus- ja ammattivalintoja elämänkulkututkimuksen ja elämänkulkutoimijuuden näkökulmasta. Juntunen mukaan elämänkulkutoimijuuden näkökulma avaa nuoren kokemusmaailmaa ajallisesta perspektiivistä, jossa nuoren valintoihin vaikuttavat sekä menneisyys, nykyisyys että tulevaisuus (Juntunen 2016, 40). Juntunen jakoi tuloksissaan nuorten toimijuuden koulutus- ja ammattivalinnoissa neljään eri tyyppiin: kutsumuksen ohjaamat, sopeutujat, järkeilijät sekä hämmentyneet. Toimijuuteen vaikutti eniten oma persoona, arvot, kaverien valinnat, työllistyminen ja yhteenkuuluvuuden tunne. Juntunen nosti esiin myös minäpystyvyyden tunteen vaikutuksen toimijuuteen. (Juntunen 2016.)

Mäkinen (2013, 109) on tutustunut siirtymiin liittyvään toimijuuteen ja esittää yhteenvetona, että myöhäismoderneissa tietoyhteiskunnissa nuorilta vaaditaan entistä enemmän refleksiivisyyttä ja koulutuspääomaa, jotta nuori pärjäisi kouluttautumista vaativissa ja epävarmoilla työmarkkinoilla. Koulutuspääomalla Mäkinen kuvaa ”oikeanlaisia sosiaalisia ja kulttuurisia resursseja”. Mäkinen (2013, 109) mukaan nuorten suunnanoton mahdollisuuksiin vaikuttavat monet yhteiskunnalliset reunaehdot. Nuoria ja heidän perheitään myös vaaditaan aktivoitumaan yhä varhaisemmin koulutusmarkkinoilla. Nuorten tulevaisuuden näkökulmat muodostuvat osin jo lapsuudessa asuinalueen ja perheen sosioekonomisen aseman mukaan.

4.3 Toimijuus muuttuvassa työelämässä

Selviytyminen muuttuvassa työelämässä vaatii yksilöltä yhä vahvempaa toimijuutta. Eteläpellon, Heiskasen ja Collinin (2011a, 9-10) mukaan työelämään liittyvässä puheessa painotetaan aloitteellisuuden, jatkuvan työkäytäntöjen ja osaamisen kehittämisen ja luovuuden merkitystä. Toisaalta työurien katkosten ja organisaatioiden muutoksen aikana vaaditaan yksilöltä myös oman ammatti-identiteetin jatkuvaa työstämistä. Toimijuus ja siihen liittyvä elämänhallinta ovat siis nykyisen aikuiselämän välttämättömiä hyveitä.

Nuorten näkökulmasta muuttuva työelämä vaikuttaa huolestuttavalta. Eteläpelto, Heiskanen ja Collin (2011b, 355-356) toteavat miten nuorten asennetutkimusten mukaan työelämä näyttäytyy pelottavana ja vähemmän houkuttelevana. Tämä osaltaan on lisännyt huolta nuorten mahdollisuuksista kiinnittyä työmarkkinoille. Myös Kauppilan ja Kauppilan (2015, 32) mukaan vuonna 2008 alkaneen laman jälkeen Euroopassa asuvien nuorten työtilanne on näyttänyt huolestuttavalta. Laman myötä työmarkkinarakenteet ovat joustaneet ja nuorilla on ollut suuria vaikeuksia kiinnittyä työmarkkinoille. Kauppila ja Kauppila (2015, 32) kuvaavat nuorisotyöttömyyttä ”aikamme suurimmaksi vitsaukseksi ja nuorten yhteiseksi kohtaloksi”. Kun aiemmin povattiin suurta työvoimapulaa suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle, nuoret kohtasivatkin suurtyöttömyyden, jossa nuorille oli tarjolla lähinnä ”paskaduuneja” (Kauppila & Kauppila 2015, 32).

Kauppila ja Kauppila (2015, 29) näkevät myös toimijuuden kannalta laajemman muutoksen, jossa yhteiskunta on muuttunut hyvinvointivaltiosta kilpailukyky-Suomeksi. 2000-luvun kilpailukyky-Suomessa toimijuuden tuki on heidän mukaansa heikentynyt merkittävästi. Kauppilan ja Kauppilan mukaan yhteiskunta on sekä eriarvoistunut että julmistunut. Tehokkuuden vaatimus rasittaa eri elämänalueita ja ihmisen identiteettiä. Toisille yhteiskunnan muutos on ollut koulutuksen ja kulutuksen juhlaa siinä missä toiset ovat uponneet köyhyy-

teen. Yksilön omaa kehitystä sellaisenaan ei enää pidetä tärkeänä, vaan sitä kuuluu reflektoida kilpailun ja työelämän näkökulmasta. (Kauppila & Kauppila 2015, 29-30.) Vahvaa toimijuutta vaaditaan etenkin elämänkulun siirtymävaiheissa. Kauppila ja Kauppila (2015, 30) kuvaavat miten siirtymävaiheiden riskit ovat kasvaneet ja kyydistä putoamisen vaara lisääntynyt.

Toisaalta toimijuuteen muuttuvassa työelämässä liittyy toimijuus työttömänä. Lähteenmaa (2011) on tarkastellut sitä millaista on nuorten työttömien toimijuus. Hän esittää kysymyksiä siitä, onko työttömän nuoren elämä selviytymistä päivästä toiseen vai onko nuorella mahdollisuus suunnitella, pohtia ja edetä. Lähteenmaan tutkimuksessa nousi esille, että nuoret koittavat pärjätä työttömyyden kanssa yksin. Osa nuorista koettaa selviytyä päivästä toiseen, kun taas osalla nuorista on vahvana ”yrittämiseetos”, jota Lähteenmaa kuvaa yliviritetyn toimijuuden käsitteellä.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia nuorten toimijuutta heidän ammatti- ja koulutusvalinnoissaan. Toimijuus ymmärretään tutkimuksessa elämäntulkutoimijuuden näkökulman kautta. Toimijuutta tarkastellaan paitsi siirtymien ja elämän käännekohtien kautta niin myös suhteena rakenteisiin, yhteiskuntaan ja tilanteisiin. Tutkimuksen tarkoituksena on myös selvittää heijastuvatko muuttuvan työelämän piirteet nuorten ammatinvalintatoimijuuteen.

Tutkimuksessa etsittiin vastausta seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisena nuorten toimijuus näyttäytyy heidän pohdinnoissaan, kysymyksissään ja käsityksissään koulutus- ja ammattivalinnoista?
2. Heijastuvatko muuttuvan työelämän piirteet nuorten toimijuuteen ammatti- ja koulutusvalinnoissa? Miten?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimuskohde ja lähestymistapa

Tutkimuksen kohteena oli nuorten toimijuus ammatti- ja koulutusvalinnoissa. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja sen lähestymistapa oli fenomenografinen. Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, jossa todellisuus nähdään aina moninaisena (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan kohdetta kokonaisvaltaisesti ja tarkoituksena on todentamisen sijaan löytää tai paljastaa tosiasioita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152).

Tutkimus pohjautuu fenomenografiaan. Fenomenografiassa tutkimuksen kohteena ovat erilaisia ilmiöitä koskevat käsitykset ja niiden erilaiset ymmärtämisen tavat. Tavoitteena on kuvailla, tutkia ja ymmärtää sekä käsityksiä ilmiöistä että käsitysten keskinäisistä suhteista. (Huusko & Paloniemi 2006, 162-163.) Fenomenografiassa tulee esille myös suhde yksilön ja ympäristön välillä (Huusko & Paloniemi 2006, 164). Fenomenografiassa oletetaan, että maailma ei ymmärretä sellaisenaan, vaan ihminen käsittää maailmaa aina sen suhteen kautta, mikä hänellä on maailmaan. Asiat siis ymmärretään aina suhteessa johonkin. (Huusko & Paloniemi 2006, 165.)

Fenomenografisessa aineistonkeruussa pyritään avoimuuteen, jolloin tutkittavat voi tuoda oma-aloitteisesti esille käsityksiään ja ymmärtämisen tapojaan (Huusko & Paloniemi 2006, 164). Myös tämän tutkimuksen lähtökohtana on avoimuus. Aineisto on kerätty verkkokeskusteluina, joissa nuoret ovat saaneet itse tuoda esiin merkitykselliseksi ja tärkeiksi kokemiaan aiheitaan sekä puhua niistä omalla tavallaan. Fenomenografiassa kieli nähdäänkin ajattelun ja käsitteilyn muodostamisen ja niiden ilmaisemisen välineenä (Huusko & Paloniemi 2006, 164).

6.2 Aineiston keruu

Tutkimus toteutettiin käyttämällä valmista aineistoa. Monissa tapauksissa onkin järkevää käyttää valmista aineistoa, jos sellainen on saatavilla, ja kohdistaa aineistonkeräämisestä säästynyt aika tulkinnalliseen työhön (Eskola & Suoranta 1998). Aineistoksi valikoitui Gretschelin ja Nuorisotutkimusseuran (2013) keräämiä Suunta-ohjauspalvelussa käytyjä verkkokeskusteluja. Suunta-palvelu on Pelastakaa Lapset ry:n tarjoama palvelu, jossa nuoret voivat keskustella anonyymisti vapaaehtoisten ohjaajien kanssa (Pelastakaa Lapset 2017). Palvelu on kaikille avoin, mutta se on suunnattu 15-25-vuotiaille nuorille. Palvelu on auki iltaisina. Keskusteluissa nuoret ratkovat koulutukseen ja työelämään liittyviä ongelmia ohjaajan kanssa. (Pelastakaa Lapset 2017) Suurin osa keskusteluista koskee juurikin ammatin- ja koulutuksenvaihtoa.

Verkkokeskustelujen keskustelualustana toimivat sekä chat, sähköposti ja skype. Keskusteluja oli yhteensä 31 kappaletta. Kaikista keskusteluista oli jo etukäteen poistettu nimet, sähköpostiosoitteet sekä muut henkilötiedot. Lisäksi keskusteluista oli anonymisoitu sekä kaupunkien että oppilaitosten ja koulutusalojen tarkemmat nimet. Kaikilta nuorilta kysyttiin keskustelun aikana keskustelun tallentamiseen suostumus.

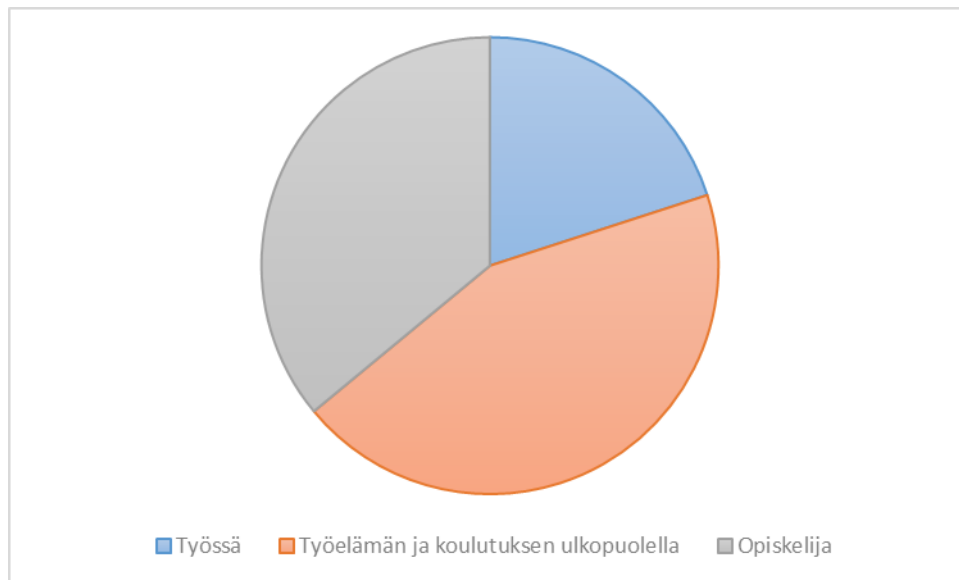
Lopulliseen tutkimukseen valitsin 25 verkkokeskustelua, joista 13 oli chatkeskusteluja, 11 sähköpostikeskusteluja ja yksi skype-keskustelu. Kuusi keskustelua jätin tutkimukseni ulkopuolelle, sillä ne eivät käsitelleet ammatin- tai koulutuksenvaihtoa teemoja. Poistetuissa keskusteluissa oli aiheena työnhaku, koulussa kohdatut vaikeudet sekä kiusaaminen. Osassa tutkimukseen hyväksytyistä keskusteluista käsiteltiin myös esimerkiksi työnhakua, mutta jos keskustelun pääteema oli ammatti- ja koulutusvaihto, hyväksyin sen mukaan tutkimukseen.

6.3 Tutkimukseen osallistujat

Tutkimukseen osallistujat olivat verkkokeskusteluissa esiintyviä nuoria. Nuoret olivat iältään 15-25-vuotiaita. Keskustelijoissa oli sekä tyttöjä että poikia, mutta nuorten sukupuolia ei tutkimuksessa eritelty tai raportoitu.

Neljä osallistujista opiskeli yläasteella, kaksi lukiossa, yksi ammattikoulussa ja kaksi korkeakoulussa. Työelämässä osallistujista oli viisi. Yksitoista nuorta oli keskustelujen aikana kokonaan koulutuksen ja työelämän ulkopuolella. Alla olevassa kuviossa on esitettyä tutkimukseen osallistujien elämäntilanteet.

KUVIO 2. Tutkimukseen osallistujien elämäntilanteet.

6.4 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on tiivistää aineisto sen sisältämä informaatio säilyttäen (Eskola & Suoranta 1998). Analyysi toteutettiin aineistolähteisesti eikä tutkijalla ollut aineistolle hypoteesia tai ennakkokäsityksiä tuloksista. Aineistolähtöinen analyysi on aineiston analysoimista ilman ennakoasettamuksia tai ennakkomääritelmiä. Aineistolähtöisessä analyysissä on kuitenkin tärkeää pohtia aineiston rajausta. (Eskola & Suoranta 1998.) Fenomenografisessa

analyysissä tulkinta muotoutuu vuorovaikutuksessa aineiston kanssa (Huusko & Paloniemi 2006, 166). Vaikka aineistoa analysoitiin niin sanotusti avoimin mielin, pidettiin analyysia tehdessä koko ajan mielessä toimijuuden näkökulma (tutkimuskysymys yksi) ja työelämän näkökulma (tutkimuskysymys kaksi).

Aineiston käsittely aloitettiin tutkimalla sitä tutkimustehtävän näkökulmasta. Aineistosta poistettiin keskustelut, jotka eivät liittyneet tutkimuskysymyksiin. Seuraavaksi aineisto koodattiin ja sieltä poimittiin kaikki toimijuuteen ja työelämään liittyvät ajatukset, kertomukset ja ilmaisut. Ilmaisista muodostettiin kategorisointeja, jotka ovat Huuskon ja Paloniemen (2006, 267-269) mukaan yleensä fenomenografisen analyysin perustana. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä kategorioista muodostettiin tyyppjä. Aineistosta nousi kaksi erilaista toimijuuden tyyppiä. Nuoret luokiteltiin tyyppeihin sen mukaan, mikä oli vallitseva toimijuuden tyyppi keskustelun alussa ja keskivaiheilla. Toimijuuden kehittyminen keskusteluissa jätettiin tässä tutkimuksessa käsittelemättä, sillä toimijuuden kehittyminen liittyi vahvasti nuorten saamaan Suunta-palvelun ohjaukseen. Ohjauksen näkökulma koettiin kuitenkin merkittäväksi, joten se päätettiin jättää jatkotutkimuksen aiheeksi. Aineistosta nousi myös esiin toimijuuden yhteys elämäntilanteisiin, jota tarkasteltiin ristiintaulukoinnin avulla.

Sen sijaan toista tutkimuskysymystä lähestyttiin teemoittelun näkökulmasta. Aineistosta etsittiin kuvauksia, ajatuksia, puhetta ja käsityksiä työelämästä, jotka kategorisoitiin. Työelämän muutoksesta ei aineistossa varsinaisesti puhuttu, joten tarkasteluun otettiin yleisempiä ilmauksia työelämästä ja siihen kohdistuvista odotuksista.

6.5 Eettiset ratkaisut

Tutkielman tekemisessä on noudatettu hyvää tieteellistä tutkimustapaa. Tutkielmassa on noudatettu myös Eskolan ja Suorannan (1998) kuvaamaa ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta. Tutkimuksen eettisyys voidaan jakaa Eskolan ja Suorannan (1998) mukaileman Suojasen (1982) mukaan tutkimuslupaan, aineis-

ton keruuseen, tutkimuskohteen hyväksikäyttöön, osallistumiseen ja tutkimuksesta tiedottamiseen liittyviin ongelmiin ja kysymyksiin. Keskeisimmäksi pohdittaviksi osa-alueiksi tässä tutkielmassa nousivat tutkimuslupaan, aineiston keruuseen sekä osallistumiseen ja tiedottamiseen liittyvät osa-alueet. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja jokaiselle osallistujalle kerrottiin tutkimuksen tarkoitus ja mitä tietoja tutkimukseen kerätään. Jokaiselta tutkittavalta kysyttiin myös suostumus ja jokainen tutkimukseen osallistuva oli iältään yli 15-vuotias. Kaikki nuoriin liittyvät tiedot on anonymisoitu eikä nuoria voi aineistosta tunnistaa. Erityistä huomiota tutkimuksessa on kiinnitetty myös siihen, miten nuorista ja nuorten toimijuudesta puhutaan. Myös aineisto on saatu tutkielmakäyttöön luvalla.

7 TULOKSET

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen tulokset. Tulosluku rakentuu kahteen pääluukuun, joista ensimmäisessä käsitellään toimijuutta koulutus- ja ammattivalinnoissa (tutkimuskysymys 1) ja toisessa toimijuutta ja muuttuvaa työelämää (tutkimuskysymys 2). Toimijuus koulutus- ja ammattivalinnoissa jakautuu kahteen alalukuun. Ensimmäisenä käsitellään kahta toimijuuden tyyppiä, jotka tutkimuksesta löytyivät. Toisessa alaluvussa aiheena on toimijuuden ja elämäntilanteen yhteys.

Kaikki tuloksissa esitetyt aineistoesimerkit ovat lähtöisin Gretschelin ja Nuorisotutkimusseuran (2013) keräämistä Suunta-palvelun verkkokeskusteluista. Verkkokeskustelut oli numeroitu tapauksittain ja viittaa jokaisessa aineistositaatissa kyseiseen tapaukseen.

7.1 Toimijuus koulutus- ja ammattivalinnoissa

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä kartoitettiin millaisena nuorten toimijuus näyttäytyy heidän koulutus- ja ammattivalintoja koskevissa pohdinnoissaan, kysymyksissään ja käsityksissään. Toimijuus näkyi nuorten keskusteluissa monimuotoisena ja dynaamisena.

7.1.1 Toimijuuden tyypit

Keskusteluista nousi esiin kahdenlaista toimijuutta. Nimesin toimijuuden tyypit itseohjautuvaksi ja jumiutuneeksi. Itseohjautuvuus kuvasi ilmaisuna ensimmäistä ryhmää mielestäni parhaiten, kun taas ”jumissa” oli termi, jota toisen ryhmän nuoret käyttivät itse tilanteestaan paljon. Itseohjautuvia nuoria aineistosta löytyi yhdeksän, kun taas jumiutuneita oli 16.

Itseohjautuvien nuorien keskeisimpiä piirteitä olivat neutraalit ilmaisut, analyyttinen ja laaja pohdinta koulutusmahdollisuuksista sekä suuntautuminen

kohti toimintaa. Monella keskusteluun osallistuneista nuorista oli valmiiksi selkeät vaihtoehdot koulutuksista ja ammateista. Joillakin oli myös selvillä millaista työtä he haluavat tehdä, mutta tarkempi ammatti tai koulutus oli vielä epäselvä. Osa tiesi, mitä halusi opiskella, mutta tarvitsi hiukan kannustusta eteenpäin tai apua kouluun hakemisessa.

Olen selkiyttänyt ajatuksiani ja todennut, että lähihoitajan tutkinto on se mitä ehkä haluan ja missä varmasti pärjäisin vaikka läpi harmaan kiven. – Syy miksi otin yhteyttä on se, että kaipaen vierelleni tukea ja järjen äänen. Miten edetä eteenpäin...-- Oikeastaan tarvitsen tässä vaiheessa ison potkun eteenpäin. (Sähköpostikeskustelu, tapaus 26)

Kyllä haluaisin asiakaspalvelu työhön. – Myös vaateliikkeeseen myyjäksi olisi ihan unelma. – Eli mistä saisin tietää mitä oppisopimuskoulutuksia on alkamassa? (Sähköpostikeskustelu, tapaus 24)

Mietin, menisinkö ensin lukioon, sieltä armeijaan ja sieltä jatkaisin ammattikorkeaan vai kannattaisiko suorittaa kaksoistutkinto? (Chat-keskustelu, tapaus 5)

Esimerkeissä nuorilla on valmiita ajatuksia siitä, millaisiin koulutuksiin ja töihin he haluaisivat hakeutua. Tapaus 26 toivoo ohjaajalta lähinnä kannustusta, kun taas tapaus 24 haluaisi käytännönneuvoja. Tapaus 5 toivoo ohjaajalta näkökulmia vaihtoehtojensa selkiyttämiseksi. Kaikilla esimerkkien nuorilla on tietynlainen suunta tai lähtökohta ammatinvalintaa koskien.

Itseohjautuvat nuoret pohtivat ammatinvalintaa hyvin analyttisesti, laajasti ja pohtivasti. Itseohjautuvat nuoret olivat usein myös kiinnostuneita monista eri aloista ja he olivat tietoisia omista kiinnostuksen kohteistaan, vahvuuksistaan ja rajoituksistaan. Seuraavassa esimerkissä yksi nuorista kertoo omista piirteistään ja koulutukseen liittyvistä kiinnostuksen kohteistaan ja epävarmuuksistaan. Nuorella on valmiina tietynlainen varmuus siitä, mitä hän haluaisi tehdä isona.

Olen kohtuu hyvä koulussa. Olen sellainen kasin keskiarvon oppilas. Olen miettinyt paljon lukioon lähtöä, mutta en tiedä sopeutuisinko sinne ja pärjäisinkö siellä. Olen kiinnostunut erittäin paljon psykologiasta sekä filosofiasta. Olen kiinnostunut ammateista missä saa keskustella ihmisten kanssa sekä auttaa heitä ongelmissa. (Sähköpostikeskustelu, tapaus 28)

Itseohjautuvien nuorten olemus tiivistyi keskeisesti toiminnan käsitteeseen. He olivat innokkaita selvittämään ammatinvalintaan liittyviä asioita sekä hakemaan tietoa eri lähteistä. Monella kysymykset ohjaajille liittyivät lähinnä käytännön asioihin. Itseohjautuvat nuoret lähtivät myös mielellään tutustumaan eri

kouluihin. Usein keskustelu ohjaajan kanssa päättyikin siihen, että itseohjautuva toimija päätti lähteä tutustumaan kouluun tai päätti mihin kouluun hakea niin kuin seuraavissa esimerkeissä tulee ilmi.

Selvää on ainakin se, että hakupaperit lähtee lähihoitaja linjalle yhteishaussa. Kun tietää alan mihin suuntautuu, se on jo puolivoitto mulle. (Sähköpostikeskustelu, tapaus 26)

Menen tänään [koulun nimi] katsomaan kun siellä on avoimet ovet. Todennäköisesti haen sinne opiskelemaan. (Sähköpostikeskustelu, tapaus 18)

Itseohjautuvat nuoret olivat itseohjautuvia ja aktiivisia. Toisaalta itseohjautuvat nuoret pystyivät myös ottamaan ohjaajilta tietoa ja vaihtoehtoja vastaan sekä toimimaan niiden mukaisesti. Yksi nuorista sai ohjaajalta kasan koulutukseen liittyviä linkkejä, joista voisi nuorelle olla apua.

Pitää tarkastella noita linkkejä tarkemmin. Ellen olekkain jo niihin omatoimisen tutkimisen aikana törmännyt :D (Sähköpostikeskustelu, tapaus 29)

Nuoren vastauksessa tulee ilmi, että nuori aikoo tutkia ohjaajan antamia linkkejä. Toisaalta samasta myös selviää, että nuori on etsinyt ammatinvalinnasta omatoimisesti tietoa jo netistä. Nuori suhtautuu ammatinvalintaan aktiivisesti ja itseohjautuvasti.

Itseohjautuvat nuoret puhuivat ammatinvalinnasta pääosin neutraalein ja toimintaan suuntautuvien ilmauksien. Yleisiä olivat omaa pohdintaa kuvaavat ilmaisut kuten "olen ajattelut" ja "olen miettinyt". Ilmaisut olivat myös jokseenkin itsestään etäännyttäviä. Itseohjautuvat nuoret eivät esimerkiksi nähneet epävarmuutta ammatinvalinnasta omana huonoutenaan, vaan he suhtautuivat ammatinvalintaan ennemminkin kuin ratkaistavaan ongelmaan. Joillakin nuorilla oli tosin keskustelun alussa kielteisempiä ja lannistuneempia ilmauksia. Nuori saattoi kuvata ensin tilannettaan toivottomaksi, mutta tilannetta avatessaan tilanne vaikuttikin olevan nuoren hallinnassa. Toisaalta moni nuori suhtautui ammatinvalinnan haasteisiin positiivisella ja innokkaalla asenteella. Yksi nuori totesi, että "mitään ei saa jos ei yritä" ja toinen taas "kotiin jumimaan ei kannata jäädä kenenkään". Osa suhtautui ammatinvalintaan rennosti.

Kohta pitäisi tietää minne hakee tai mitä tekee. Aika rennosti suhtaudun asiaan, mutta vähitellen olisi hyvä alkaa saada vähän selvää itsestään. (Sähköpostikeskustelu, tapaus 23).

Sen sijaan jumiutuneet nuoret kuvasivat usein jumiutuneisuutta ja hukassa oloa. Jumiutuneilla nuorilla oli usein taustallaan epäonnistunut koulutus- ja ammatinvalinta. Suurin osa heistä oli siis tekemässä ammatinvalintaan liittyviä päätöksiä jo, nuoresta riippuen, toisen, kolmannen tai neljännen kerran. Kuudesta-toista jumiutuneesta nuoresta kahdellatoista nuoresta tilanne oli tällainen. Vain kaksi jumiutuneesta nuorista teki ammatinvalintaansa niin sanotusti puhtaalta pöydältä. Edellinen ammatinvalinta tai edelliset ammatinvalinnat olivat epäonnistuneet joko alan keskeyttämisen, alan epäsopivuuden tai valmistumisen jälkeen kohdanneen työttömyyden takia.

Moni jumiutuneista nuorista kuvasi jumissa oloa, toivottomuutta ja "pihalla oloa". Yksi nuorista kuvasi tilannettaan ilmaisulla "eksynyt tässä elämässä". Myös yksi tällä hetkellä väärää alaa opiskelevista nuorista kuvasi tilannettaan kertomalla, että "koulussa tuntuu joka päivä että olisin väärässä paikassa". Yksi nuori aloitti keskustelun sanomalla: "terve, oon vähän niinkun jumissa". Yksi nuorista oli ammatinvalintaan liittyvästä epävarmuudesta erittäin ahdistunut ja lukossa. Hänellä oli taustallaan ammatillinen koulutus, jonka työtä hän ei pystynyt tekemään. Hän kuvasi laajasti epätoivon tunteitaan ja oli erityisen huolissaan siitä, miten muut samassa tilanteessa olevat nuoret pärjäävät.

Eniten olen miettinyt, että miten muut nuoret jotka ovat olleet tai ovat edelleen samassa tilanteessa kuin minä, ovat saaneet apua!? Miten nuori, jolla ei ole mitään elämässään, jaksaa kantaa kaiken vastuun, yksin?! Oikeastaan olen huolissani sen takia, että tiedän omat ajatukseni ja kuinka synkältä tämä suomen syksy oikein näyttääkään. Olen aina ollut tässä samassa tilanteessa; mitäs nyt? Miten muut nuoret ovat löytäneet apua?! - -
Mutta onhan tässä maailmassa apua muillekin, onhan? (Sähköpostikeskustelu, tapaus 22)

Toisaalta monen jumiutuneen nuoren haasteet liittyivät yleiseen elämönhallintaan ja käytännön asioiden hoitamiseen. Osalla nuorista oli vaikeuksia unirytmissä, mikä vaikeutti virastoissa asioimista. Yksi nuori kuvasi vaikeuksiaan varata aikoja esimerkiksi virastoihin. Yhdellä nuorella oli työttömäksi ilmoittautuminen rauennut, kun hän ei ollut mennyt käymään työvoimatoimistossa paikallaan. Yksi nuori sen sijaan oli täyttänyt kouluhakemukset väärin ja toinen

ei ollut koskaan saanut vastauksia pääsykokeista ja oli jättänyt asian sikseen. Useampi nuori kuvasi, että elämän hoitamiseen liittyviä asioita oli vaikea saada aikaiseksi. Myös tiedonhaku esimerkiksi virastojen aukioloaikojen suhteen oli joillekin nuorille haastavaa. Monella nuorella oli myös haasteita muilla elämän osa-alueilla kuten perhe-elämässä sekä fyysisessä ja psyykkisessä terveydessä.

Myös ammatinvalintaan liittyvän tiedon etsiminen oli jumiutuneille nuorille vaikeaa. Kun ohjaaja auttoi nuorta etsimään tietoa eri opiskelumahdollisuuksista, yleisin kommentti oli ”oho, en ees tiennyt et tollasii on”. Monella nuorella oli myös joitain ajatuksia ammatinvalintaan liittyen, mutta kimmoke toimintaan asian edistämiseksi puuttui. Yksi nuori kuvasi tilannetta ”putkinäöllä”.

Moni jumiutuneista nuorista oli ammatinvalintaan liittyvän jumiutuneisuuden lisäksi jumissa myös kotona. Ensimmäisen sitaatin nuori päätyi väärälle alalle ja jäämään kotiin. Toinen esimerkin nuorista jäi peruskoulun jälkeen viettämään välivuotta kotiin ja miettii nyt mihin lähtisi välivuoden jälkeen opiskelemaan.

Nyt olen sitten vähän mietiskellyt ja tullut sellaiseen tulokseen, että ehkä tämä [sanoo alan nimen] ei välttämättä olekaan se homma mitä haluaisin tehdä seuraavat muutamat vuodet. Muutin [paikkakunnalle b] melkoisella hötäkällä ja nyt olen sitten täällä möllötänyt reilun kuukauden. (Chat-keskustelu, tapaus 11)

Nyt oon ollu ihan vaan kotona.. Mut suunnittelin kyllä et tekisin ton mun CVn loppuun ja koittaisin hakee jotain väliaikasta työpaikkaa jostain. Kun meinaa hajota pää tästä neljän seinän sisällä olemisesta... (Skype-keskustelu, tapaus 21)

Osalla jumiutuneista nuorista oli ongelmia motivaation löytämisen kanssa. Seuraavan aineistokatkelman nuori kertoi, että lopetti koulun, koska opiskelu ei kiinnostanut. Kun keskustelu eteni ja ohjaaja ehdotti nuorelle koulutusvaihtoehtoja, nuori totesi, että niissäkin tulee vastaan motivaation puute opiskeluun.

Lopetin, kun minua ei voinut vähempää kiinnostaa istua koulukirjan ääressä.. Muuten olisin saattanut koulussa jatkaakin. (Chat-keskustelu, tapaus 1)

Yksi nuorista kyseenalaisti myös koulutuksen hyötyä.

Minusta on huonoa sanoa ”käy jokin koulutus” vaikka koulutus ei koskaan menekkään hukkaan.. on myös tärkeää että siintä tulee tulevaa ammattia ajatellen olemaan kunnolla hyötyä. (Chat-keskustelu, tapaus 9)

Joillakin nuorilla oli ammatinvalintaa haittaavia uskomuksia. Yksi nuori uskoi, että hänellä ”ei aivot riitä” opiskeluun. Toisaalta osa nuorista selitti vaikeuksiaan ammatinvalinnassa ulkoisilla tekijöillä. Osalla esteenä kouluttautumiselle oli esimerkiksi huono taloudellinen tilanne tai se, ettei luottotietojen puuttumisen takia saa opintolainaa. Kahta nuorta kiinnosti alkaa yrittäjäksi, mutta toinen koki pääoman keräämisen mahdottomaksi ja toinen verotuksen ”kauheaksi”. Osa nuorista oli pettyneitä auttaviin tahoihin: opinto-ohjaajalta ei saa neuvoja, ammatinvalintapsykologi ei auta ja työkkärin kanssa asioiminen on vaikeaa. Yksi nuori oli kysynyt apua opinto-ohjaajalta, mutta häneltä ei ollut saanut kunnon vastausta. Yksi nuorista nimesi virastoja ”Kela yms paskoiksi”. Hänellä oli myös ongelmia taloudellisen tilanteen kanssa.

Kouluun meno ois kiva juttu mutta tuilla ei elä että olis pakko mennä oppisopimuksella. -
 - Yritin oppisopimusta ja kävin pääsykokeissakin joista en koskaan saanut tuloksia ja yksi paikka joka tarjosi että he voivat ottaa oppisopimuksella mutta olis pitäny löytää ulkopuolinen rahottaja ja se oli todella hämmentävää - - Lukioon mä eniten haluisin mut kelan yms paskojen takia sinne en voi mennä ja en voi vuorotyöni takia käydä lukiota uudestaan kokonaan - - rahallisen tilanteen takia nyt en pysty aloittamaan kun koira synnyttää kohta. Koiranpennut vie multa kaiken ajan työnlisäks et mun pitää oottaa ens kevääseen/syksyyn. (Chat-keskustelu, tapaus 14)

Toinen nuori oli pettynyt ammatinvalintaohjaukseen. Hän koki, että ammatinvalintaohjaaja oli ohjannut hänet väärälle alalle. Näen tämänkin eräänlaisena ulkoistamisen muotona, kun vastuu omista elämänvalinnoista annetaan itsensä ulkopuolelle.

Viime kerralla ohjasivat vain suoraan [matkailu-, ravitsemis- ja talousalalle] kun paperit kerran on. - - Palvelu oli mukavaa, mutta ei siinä paljoa kysely mitä olisin halunnut elämältäni tai missä olin hyvä. Katsottiin vain työkokemusta, sanottiin että hae kouluun ja työskentele siihen asti [matkailu-, ravitsemis- ja talousalalle] kun on vahva asiakaspalvelu tausta (työ jota vihaan). (Chat-keskustelu, tapaus 7)

Seuraavassa taulukossa on toimijuudet tyypit kuvattuna tiivistetysti.

TAULUKKO 1. Toimijuuden tyypit keskusteluissa

Tyyppi	Sanallinen kuvaus
Itseohjautuva	Neutraalit ja itsestään etäännyttävät ilmaisut, toimintaa kohti suuntautuminen, itsetuntemus ja käsitys omista ominaisuuksista, kiinnostus eri ammattaje kohtaan, itseohjautuvuus
Jumiutunut	Aikaisemmat epäonnistuneet koulutus- ja ammattivalinnat, jumissa olo, toivottomuus, eksyneisyys, haasteet muilla elämän osa-alueilla ja elämänhallinnassa, vaikeus etsiä tietoa, motivaation puute

7.1.2 Toimijuus ja elämäntilanne

Tutkimuksessa nousi esiin toimijuuden yhteys elämäntilanteeseen. Niiden nuorten, jotka olivat työssä tai koulussa, toimijuus oli useammin itseohjautuvaa kuin koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten. Vastaavasti koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat nuoret olivat useammin jumiutuneita toimijoita kuin koulutukseen tai työhön osallistuvat nuoret.

Alla esitettyssä taulukossa kuvataan nuorten toimijuuden tyyppin sekä elämäntilanteen yhteyttä. Elämäntilanteella tarkoitetaan taulukossa joko koulutukseen tai työhön osallistumista tai koulutuksen ja työn ulkopuolella olemista.

TAULUKKO 2. Toimijuuden tyyppin yhteys nuoren elämäntilanteeseen

		Elämäntilanne	
		Koulussa tai työssä	Koulutuksen ja työn ulkopuolella
Toimijuus	Itseohjautuva	7	2
	Jumiutunut	7	9

7.2 Toimijuus ja muuttuva työelämä

Työelämän teemat eivät nousse kovin monessa ohjauskeskustelussa esille. 25:stä keskustelusta kuudessa pohdittiin enemmän ammatinvalintaa työelämään liittyvien teemojen kautta. Nuoret eivät tuoneet työelämän muutosta suoraan esille. Kuusi nuorta kuitenkin pohti eri alojen työllisyystilannetta, työttömyyskauden vaikutusta tulevaisuuden työnsaantiin, korkeakoulutettujen työttömyyttä, teknologian kehittymisen viemiä työpaikkoja sekä koulutuksen vaatimusta. Keskeisin aineistosta nouseva teema oli kuitenkin työttömyyden uhka.

Useampi nuori pohti ammatinvalintaa työllistymisen kautta. Nuoret tunnistivat, että on ammatteja, joissa työllisyysnäkymät ovat heikot. Yksi nuori haluaisi radiojuontajaksi, mutta ”alan työllisyystilanne ei houkuttele opiskelemaan ns. turhan takia”. Toinen nuori oli pohtinut poliisin työtä, mutta oli kuullut yhteiskuntaopintunnilla, että ”poliisien työllistyminen on nykyään aika vähäistä”. Myös seuraavien kahden aineistoesimerkin nuori pohti kiinnostavia aloja työllistymisen ja toimeentulon kannalta. Hänellä oli selkeitä kiinnostuksen kohteita ja ammatteja tukevia harrastuksia, mutta nuori ei uskaltanut haaveilla niistä sen enempää.

Kulttuuriala kiinnostaisi vähän, mutta mahtaakohan sinne päästä ja työtkin on varmaan hakusessa. - - Olen hyvä kirjoittamaan, ja voisin joskus kirjoittaa kirjan. Harrastan myös elokuvia, ja olisi ihanaa päästä tekemään sellaista (esim käsikirjoitus). Myös dokumentin teko kiinnostaisi paljon. En kuitenkaan osaa ajatella näistä ihan vakituisiksi työksi. Mahkaisiko saada rahaa toimeentuloon edes? (Sähköpostikeskustelu, tapaus 23)

Minua vaan mietityttää tuo, että kannattaako kouluttautua taidealalle, että onko se varma työttömyys? Sellainen mielikuva minulla on. Esim lähihoitajaksi en halua vaikka töitä riittäisi. Olin tetissä vanhustenhoitossa ja se viikko riitti minulle! Tuosta elokuva-alasta olen lukenut, että suomessa se on aika harrastelijamaista, että saisiko siitä elansoansa. (Sähköpostikeskustelu, tapaus 23)

Yksi nuorista toi myös esille työttömyyden vaikutuksen tulevaisuuden työnsaantiin. Nuori oli palannut ulkomailta Suomeen ja pohti mahdollisuuksia päästä ulkomaille opiskelemaan tai töihin. Nuori oli huolissaan pilaako työttömyys hänen uransa ja toi useamman kerran keskustelun aikana esille huolen siitä miltä työttömyysjakso näyttää ansioluettelossa.

En halua olla kauan työttömänäkään ettei ala näyttämään huonolta cv:ssä. Tosiaan ennen lähtöä voin vaan olla yllättynyt miten hyviä töitä teinkään. En halua ns. pilata uraani. (Chat-keskustelu, tapaus 10)

Edellisten esimerkkien nuoret pohtivat työttömyyden uhkaa yhtenä vaikuttavana tekijänä ammatinvalinnassa. Yksi tutkimukseni nuorista koki ahdistusta työttömyyden uhasta ja työttömyyden pelko vaikutti nuoreen lamaannuttavasti. Nuori haluaisi hakea ammattikorkeakouluun, mutta työttömyyden pelko jarruttaa. Nuori oli hankkinut aiemmin ammatin, jonka avulla hän ei ollut saanutkaan töitä ja se oli ollut nuorelle suuri pettymys. Nuori oli laittanut 250 työhakemusta ympäri Suomea. Lopulta nuori oli lähtenyt opiskelemaan uutta alaa, joka ei ollut hänelle sopiva.

Pelkään lähteä ammattikorkeakoulun koska on liian iso prosentti että ei saa töitä. - - mutta kun minun sisällä on niin paljon pelkoa että en pääse mihinkään työn sen jälkeen että jo... koska pettyin tosi paljon kun en saanut töitä silloin kaksi vuotta sitten (vaikka osasin homma ja plus puhun vielä kolme erillä kielellä). (Chat-keskustelu, tapaus 16)

Sama nuori toi myös esille digitalisaation ja teknologisoitumisen vaikutuksen. Nuori osasi tehdä kotisivuja ja esitteli tekemiään sivuja ohjaajalle. Nuori koki, että kotisivujen tekijöille ei ole nykypäivänä kysyntää, sillä internetissä on koneita, joilla voi tehdä kotisivut.

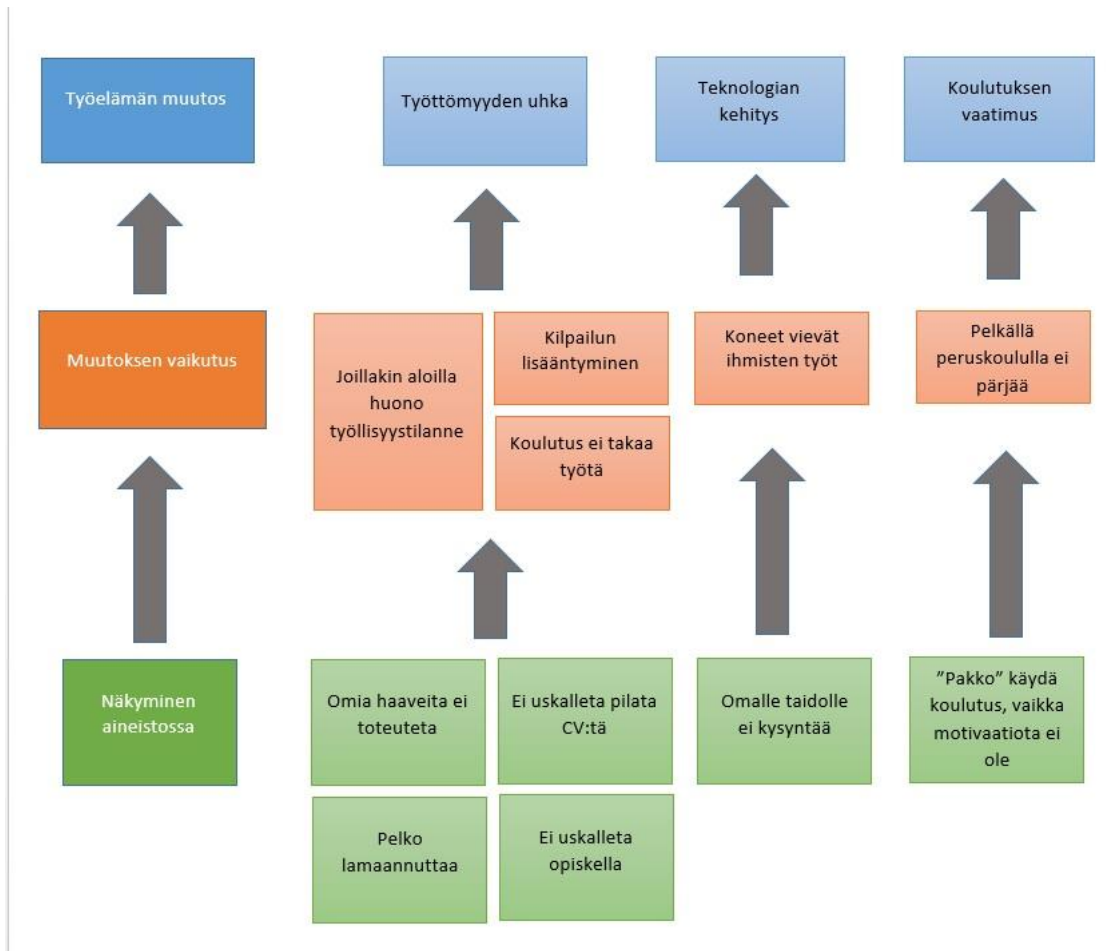
Mutta nämä taitot ei valitettavasti nyky päivänä riitä koska on esmi. tämmöne palvelu kun www.kotisivukone.fi. - - nämä vie kaikki työt. (Chat-keskustelu, tapaus 16)

Yksi nuorista toi keskustelussa esiin koulutuksen vaatimuksen. Nuorella ei ollut yhtään intoa tai motivaatiota koulunkäyntiin eikä sen kummemmin myöskään näkemystä kiinnostavista aloista. Hän kuitenkin koki, että koulutus on joku päivä hankittava.

Ohjaaja: Eli, opiskelu ei todennäköisesti ole sinun juttusi? Jos nyt puhutaan perinteisestä lukemisesta

Nuori: Ei ainakaan ihan vielä, kyllä koulutu vielä joku päivä joka tapauksessa käyn. Joku ammattihan sitä on jossain vaiheessa saatava.. (Chat-keskustelu, tapaus 1)

Alla olevassa taulukossa on havainnollistettu graafisesti aineistosta löydetyt työelämän muutoksen piirteet sekä niiden kytkökset työelämän muutoksen vaikutuksiin ja suurempiin työelämän muutoksen ilmiöihin.

KUVIO 3. Työelämän muutokset, muutosten vaikutukset ja niiden näkyminen aineistossa

7 POHDINTA

Tässä luvussa esitetään tutkijan pohdintoja tutkimustuloksista, niiden luotettavuudesta sekä aihealueen jatkotutkimushaasteista. Luku jakaantuu kolmeen alalukuun.

7.1 Löytöjen tarkastelu ja johtopäätökset

Ensimmäinen tutkimuskysymys käsitteli nuorten ammatinvalintaan liittyvän toimijuuden ilmenemistä verkkokeskusteluissa. Nuorten toimijuus näkyi keskusteluissa moninaisena ja dynaamisena. Nuorista havaittiin kaksi toimijuuden tyyppiä: itseohjautuvat nuoret ja jumiutuneet nuoret. Itseohjautuneiden nuorten toimijuutta kuvasivat toimintaa kohti suuntautuminen, aktiivisuus, kiinnostus eri aloja kohtaan sekä neutraalit ilmaisut. Sen sijaan jumiutuneiden nuorten toimijuutta leimasivat aiempi epäonnistunut ammatinvalinta, toivottomuuden ja eksyneisyyden tunteet, haasteet muilla elämänalueilla sekä motivaation puute. Tutkimuksessa havaittiin myös, että toimijuuden tyyppi oli yhteydessä siihen oliko nuori koulutuksessa tai työssä vai koulutuksen ja työelämän ulkopuolella.

Tutkimuksessani näen nuorten toimijuuden osoituksena ylipäänsä keskusteluun osallistumisen. Koska Suunta-palvelun ohjaukseen hakeutuminen oli täysin oma-aloitteista ja vapaaehtoista, näen merkittävänä toimijuuden osoituksena yhteydenoton Suunta-palveluun. Yhteydenotto kuvastaa mielestäni aktiivisuutta ja motivaatiota ammatinvalinnan suhteen sekä halua suunnan- ja elämän haltuunottoon.

Näen jumiutuneissa nuorissa samoja piirteitä kuin Juntunen (2015) kuvasi tutkimuksessaan sopeutujien ja hämmentyneiden piirteiksi. Osa tutkimukseni nuorista kokivat ammatinvalintaan ja suunnanottoon liittyvät päätökset vaikeiksi ja ahdistavaksi. Toisaalta osassa nuorissa oli nähtävissä tietynlaista ajeltamista ja itsensä ”löytämistä” yhtäkkiä jostakin elämäntilanteesta. Toisaalta ju-

miutuneita nuoria kuvaa osittain myös Nyyssölän (2004) esittämässä valinnan-tyypissä, jossa valinnat jätetään tekemättä. Nyyssölä (2004) kuvaa ajautumista siirtymästä toiseen. Tätä oli nähtävissä myös omassa tutkimuksessani.

Lisäksi ensimmäisen tutkimuskysymyksen yhteydessä havaittiin toimijuuden tyypin olevan yhteydessä nuoren elämäntilanteeseen. Koulussa tai työssä olevien nuorten toimijuus oli useammin itseohjautuvampaa kuin toimettona olevien sekä vastaavasti koulutuksen tai työn ulkopuolella olevien nuorten toimijuus oli jumiutuneempaa kuin koulutukseen tai työhön osallistuvien. Samankaltainen ilmiö on tullut esille muissakin tutkimuksissa. Esimerkiksi Lähteenmaa (2011, 50-51) lähtee tutkimuksessaan teoreettisesti liikkeelle sosiaalisen kärsimyksen kertaantumisesta, jossa esimerkiksi työttömyyteen liittyy usein muitakin ongelmia. Lähteenmaa (2011, 51) viittaa Frostin ja Hoggetin (2008) näkemykseen siitä, että kyky reflektoituun toimijuuteen vähenee ihmiseltä, joka elää niukkojen tukien varassa sekä tukitoimien kohteena. Pohdinkin missä määrin ammatinvalinta sujuu jouhevammin, jos sitä tehdään niin sanotusti ”aikataulun mukaisesti” peruskoulun tai toisen asteen oppilaitoksen piirissä verrattuna tilanteeseen, jossa syrjäytynyt tai työtön nuori yrittää aktivoitua, ratkoa tulevaisuuteen liittyviä kysymyksiä sekä tehdä koulutukseen ja työhön liittyviä päätöksiä itse kotoa käsin.

Havaitsin myös toimijuuden kehittymistä keskustelujen aikana, mutta päätin rajata toimijuuden kehittymisen näkökulman tästä tutkimuksesta pois. Näin ohjaajien tuen, neuvot ja kannustuksen keskeisenä toimijuuden kehittymiseen vaikuttavana seikkana. Koska tutkielmani aihe oli rajattu siihen millaisena nuorten toimijuus ilmenee, jätin ohjauksen ja toimijuuden kehittymisen näkökulmat pääosin tarkastelun ulkopuolelle. Tätä olisi kuitenkin tärkeää tutkia jatkossa.

Toinen tutkimuskysymys käsitteli muuttuvan työelämän piirteiden heijastumista nuorten toimijuuteen ammatti- ja koulutusvalinnoissa. Kukaan tutkimuksen nuorista ei tuonut keskusteluissa esiin muuttuvan työelämän piirteitä sellaisenaan. Tämä voi johtua joko aineistosta tai siitä, että nuoret eivät koe työelämän muutosta valintoihinsa vaikuttavana tekijänä. Aineisto on kerätty 2013, joten se on jo muutaman vuoden vanha, jolloin työelämään muutokseen liittyvät

asiat eivät välttämättä olleet niin näkyvästi esillä. Toisaalta keskustelut olivat täysin spontaaneja ja niiden sisällöt nuorien ohjaamia, jolloin työelämän muutoksesta ei tietenkään erikseen kysytty.

Nuoret pohtivat keskusteluissa kuitenkin työttömyyden uhkaa ja siihen liittyvää pelkoa, teknologian viemiä työpaikkoja ja koulutuksen vaatimusta nykyhteiskunnassa. Nuorten esiin tuomista huolista ja ajatuksista ei voida vetää joutopäätöksiä siitä, miten työelämään liittyvät näkemykset vaikuttavat nuorten toimijuuteen. Esimerkiksi eri alojen työllisyystilanteen pohtiminen voidaan nähdä realismina tai esimerkiksi Juntusen (2016) kuvaamana järkeilynä, joka sinänsä voi olla ammatinvalinnassa suotavaakin. Kuitenkin olisi mielestäni tärkeää pohdita vaikuttavatko esimerkiksi näkemykset työllisyystilanteista tai työelämän vaatimuksista nuorten koulutus- ja ammattivalintoihin tai etenkin niiden tekemättä jättämiseen (lamaantuminen). Toisaalta voi myös kysyä, että missä määrin ammattivalintoja kannattaa tehdä tämänhetkisten työllisyysnäkökymien perusteella. Esimerkiksi Julkusen (2014) kuvaama työelämän epävarmuus voi tarkoittaa myös sitä, että ala, jonka työllisyys näyttää huonolta, voikin olla tulevaisuudessa työllistävä – tai toisin päin.

Työelämän muutos ei tullut esiin nuorten keskusteluissa samoin, kun työelämän muutoksesta on tutkimuksissa esitetty vastakkaisia, muutoksen kieltäviä, näkemyksiä (esim. Alasoini 2010). Tutkielmassani työelämän muutokseen paneudutaan pääosin kielteisten muutosten kautta. Olenkin pohtinut missä määrin työelämä on muuttunut absoluuttisesti ja missä määrin työelämän muutos ”eetos” on perinteistä muutospuhetta sekä toisaalta myös mediarummutuksen aikaansaamaa. Kuitenkin, kuten jo teoriaosuudessa totesi, työelämäkäsitteiden ja niiden toimijuusvaikutusten kannalta ei välttämättä työelämän muutoksen paikansa pitävyydellä ole merkitystä.

7.2 Tutkimuksen vahvuudet ja rajoitukset

Laadullisessa tutkimuksessa keskeisimmät tutkimuksen luotettavuutta parantavat tekijät ovat tutkimuksen toteuttamisen sekä analyysivaiheiden tarkka selostaminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 217). Näihin kiinnitettiin erityistä huomiota myös tässä tutkimuksessa.

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on rakentaa ymmärrys tutkimuskohteesta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 170). Usein aineiston määrän riittävyyttä kuvataan kylläntymisen ja saturaation käsitteillä, joissa samat teemat alkavat kertaantua aineistossa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 171). Tämän tutkimuksen vahvuus on laadullisen tutkimuksen näkökulmasta suuri aineisto. Tutkimukseen valikoitui 25 nuoren verkkokeskustelut, joten tutkimuksesta on aineiston määrän perusteella mahdollista saada suhteellisen luotettavaa tietoa. Aineisto myös palveli tarkoitustaan siinä määrin, että aineiston kautta oli mahdollisuus rakentaa ymmärrystä tutkimuskohteesta sekä eri keskusteluista nousivat pitkälti esiin samat teemat etenkin toimijuuteen liittyen.

Toisaalta toimijuuden tyypit eivät nousseet aineistosta esiin täysin selvärajaisina. Tyyppeihin jaottelu perustui tutkijan analyysiin ja tulkintoihin. Laadullisessa tutkimuksessa tulkinalla tarkoitetaan analyysin tulosten pohtimista ja omien johtopäätösten tekemistä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 213). Kun kyse on tutkijan omista pohdinnoista, joku toinen tutkija olisi voinut päätyä erilaiseen jaotteluun. Kuitenkin samantapaisia toimijuuden muotoja on löydetty myös muissa tutkimuksissa, mikä lisää vastaavasti tutkielman luotettavuutta.

Luotettavuuden nimissä on myös pohdittava missä määrin tutkijan ennakoasenteet ovat vaikuttaneet aineiston analyysiin. Vaikka aineistoa pyrittiin lähestymään vailla ennako-oletuksia ja -näkömyksiä, ihmisen tulkinta on harvoin olettamuksista täysin vapaa. Myös Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2004, 214) mukaan ihmiset eivät havaitse eivätkä tulkitse asioita samalla, joten tosiasioistakin voi syntyä tulkintaerimielisyyksiä.

Aineistonkeruutapaa voidaan näkökulmasta riippuen pitää joko tutkimuksen vahvuutena tai tutkimuksen heikkoutena. Koska tutkimuksessa käytettiin

valmiiksi kerättyjä nuorten verkkokeskusteluja ohjaajan kanssa, aineistossa tulee ainakin luotettavasti esille nuorten todelliset ajatukset, huolet ja pohdinnat. Nuoret toivat esille asioita, joille he itse antoivat suuren merkityksen tämän hetkessä tilanteessaan ja elämässään. Tutkija ei siis vaikuttanut nuorten vastauksiin eikä antanut nuorille ohjeita, lähtökohtia tai merkityksiä. Toisaalta olisi ollut kuitenkin hyödyllistä päästä kysymään lisäkysymyksiä ja tarkennuksia. Samaten aineisto olisi ehkä vastannut etenkin työelämän muutoksen kannalta paremmin tutkimuskysymykseen, jos aineisto olisi kerätty esimerkiksi haastattelun avulla. Aineiston nuoret eivät myöskään edusta todennäköisesti kaikkia nuoria, sillä verkkokeskusteluihin ovat luultavasti hakeutuneet juuri ne nuoret, joilla on ammatinvalinnassa pohdittavaa.

Tiivistetysti tutkimuksen suurin anti on suuntaa-antava kuvaus nuorten toimijuudesta muuttuvan työelämän kontekstissa. Tutkimuksessa selvisi millaisia tyyppisiä nuorten ammatinvalintatoimijuus voi saada, mikä toimijuuteen voi olla yhteydessä sekä millaisia teemoja nuoret pohtivat työelämään liittyen. Tutkimuksen tuloksia ei voida kuitenkaan yleistää tai niistä tehdä suoria johtopäätöksiä, vaan lisätutkimusta aiheesta tarvitaan.

7.3 Jatkotutkimushaasteet

Toimijuus on keskeinen tekijä ammatinvalinnassa, suunnanotossa ja yleisesti koko ihmisen elämänsä aikana. Koska nykymaailmassa yksilöiltä vaaditaan yhä aktiivisempaa toimijuutta, toimijuuden tutkimus nousee tärkeäksi. Erityisen merkittävä tutkimuksen näkökulma on mielestäni nuorten ammatinvalintatoimijuus, jolle asetetaan paljon paineita, kun koetetaan saada nuoret nopeasti työelämään. Ammatinvalinta pitäisi yhteiskunnan kannalta tapahtua nopeasti ja sujuvasti, mutta kuitenkin kestävästi ja varmasti. Virhevalintoja tai koulutuskokeiluja ei ole varaa tehdä – itsensä etsimisestä puhumattakaan.

Keskeisiä jatkotutkimushaasteita ovat mielestäni nuorten ammatinvalintatoimijuuden kuvauksen syventäminen sekä toimijuuteen mahdollisesti vaikutta-

vien muuttuvan työelämän ja yhteiskunnan vaikutusten tunnistaminen. Tärkeintä olisi mielestäni kuitenkin tutkia toimijuuden kehittymistä (esimerkiksi ohjauksen näkökulmasta, joka tutkimuksessanikin nousi esiin) sekä nuorten ammatinvalintatoimijuuden tukemista. Miten antaa nuorille sellainen pohja sekä sellaiset taidot ja valmiudet, että nuorten on mahdollista etsiä vaihtoehtoja epävarmuuden keskellä sijaitsevasta valintojen viidakosta ja tehdä niiden perusteella päätöksiä? Miten rakentaa nuorille kyky ottaa aktiivisesti ja itseohjautuvasti oma elämä hallintaan ja tehdä perusteltuja suunnanottoja? Miten tukea etenkin niiden nuorten ammatinvalintatoimijuutta, jotka ovat jo kerran tehneet väärän valinnan ja tipahtaneet sujuvalta koulutuspolulta?

LÄHTEET

- Aamulehti. 2016. Euroopan tilastot paljastivat julman faktan: Jo joka kuudes nuori aikuinen on syrjäytynyt Suomessa. Julkaistu 11.08.2016. Luettu 21.04.2017. <https://www.aamulehti.fi/kotimaa/euroopan-tilastot-paljastivat-julman-faktan-jo-joka-kuudes-nuori-aikuinen-on-syrjaytynyt-suomessa-23847682/>
- Alasoini, T. 2010. Mainettaan parempi työ. Kymmenen väitettä työelämästä. Helsinki: Taloustieto.
- Alatalo, J., Mähönen, E. & Räisänen, H. 2017. Nuorten ja nuorten aikuisten työelämä ja sen ulkopuolisuus. TEM-analyyseja 76/2017. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Aro, A. 2007. Uudistuva organisaatio. Teoksessa A. Aro, T. Feldt & V. Ruohomäki. (toim.), TOP 1: Puheenvuoroja työ- ja organisaatipsykologista. Helsinki: Edita, 102-113.
- Bandura, A. 2002. Social Cognitive Theory in Cultural Context. *Applied Psychology*, 51(2), 269-290.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eteläpelto, A., Heiskanen, T. & Collin, K. 2011a. Vallan ja toimijuuden monisäkeisyys. Teoksessa A. Eteläpelto, T. Heiskanen & K. Collin (toim.) *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa*. Helsinki: Kansanvalitusseura, 9-30.
- Eteläpelto, A., Heiskanen, T. & Collin, K. 2011b. Mahdollisuudet, tilat ja toisin toimimisen paikat työssä ja koulutuksessa. Teoksessa A. Eteläpelto, T. Heiskanen & K. Collin (toim.) *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa*. Helsinki: Kansanvalitusseura, 355-356.
- Gordon, T. 2005. Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa A. Meurman-Solin & I. Pyysiäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus, 114-130.
- Gretschel, A. (Nuorisotutkimusseura) & Nuorisotutkimusseura. 2013. Suunta- palvelun ohjaustilanteita sähköpostissa ja chatissa. [sähköinen tietoa-ineisto]. Versio 1.0 (2016-11-18). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jaka-ja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3087>

- Hirschi, A. 2011. Career-Choice Readiness in Adolescence: Developmental Trajectories and Individual Differences. *Journal of Vocational Behavior*, 79(2), 340-348.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita (10., osin uud. laitos.). Helsinki: Tammi.
- Hitlin, S. & Elder, G. H. 2007. Time, Self, and the Curiously Abstract Concept of Agency*. *Sociological Theory*, 25(2), 170-191.
- Honkasalo, M-L., Ketokivi, K. & Leppo, A. 2014. Moniselitteinen ja hämärä toimijuus. *Julkaisussa Sosiologia* 4 (2014), 365-372.
- Huusko, M., & Paloniemi, S. 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. *Kasvatus : Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja*, 37(2), 162-173.
- Hytönen, K. & Kananen, K. 2011. "SIT MÄ TAJUSIN, ET TONNE MÄ HAEN" -abiturienttien käsityksiä ammatin- ja koulutusvalinnasta sekä ammatinvalinnanohjauksesta lukiossa. *Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.*
- Julkunen, R. 2010. Työ – talouden ja minän välissä. Teoksessa A. Eteläpelto, K. Collin & J. Saarinen (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY, 18-48.
- Julkunen, R. 2014. *Kuusikymmentä ja työssä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Juntunen, A. 2016. "Ettei kävis niinku fajalle" - nuorten elämänselitys ja toimijuus koulutuksellisissa ja ammatillisissa valinnoissa. *Julkaisussa Diakonian tutkimus* 13 (2016): 1, 38-62.
- Kauppila, J. & Kauppila, P. A. 2015. Hyvinvointivaltio toimijuuden tukena. Teoksessa P. A. Kauppila, J. Silvonen & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Toimijuus, ohjaus ja elämänselitys*. Joensuu: Itä-Suomen Yliopisto, 17-38.
- Kojo, M. 2012. Pause päällä. Työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot nuorten elämänselityksessä. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 20(2), 94-110.
- Lappalainen, S. 2010. Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä: Nuorten koulutusvalinnat ja oppilaanohjaus. *Nuorisotutkimus* 28(1), 39-55.
- Lähteenmaa, J. 2011. Nuoret työttömät ja yliviritetty toimijuus. *Nuorisotutkimus*, 29(4), 47-60.
- Mulari, M. 2013. *Tietoisien ammatinvalinnan opas*. Jyväskylä: Atena.

- Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Katz, A., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. 2002. Opinto-ohjauksen tila 2002. Opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheessa. Opetushallitus. Arviointi 8/2002. Helsinki: Yliopistopaino.
- Nyyssölä, K. 2004. Siirtymävaiheiden koulutusvalinnat – koulutuspoliittinen tarkastelu. Julkaisussa Kasvatus 2 (2012), 222-229.
- Pelastaa Lapset. 2017. Suunta-palvelu. Haettu 02.02.2017 osoitteesta <https://www.pelastakaalapset.fi/tyomme-kotimaassa/nuorisotoiminta/suunta-palvelu/>
- Sampson, J. P. Jr., Lenz, J. G., Reardon, R.C. & Peterson, G. W. 1999. A Cognitive Information Processing Approach to Employment Problem Solving and Decision Making. *Career Development Quarterly*, 48(1), 3-18.
- Silvonen, J. 2015. Toiminta ja suhteet - neljä fragmenttia toimijuudesta. Teoksessa P. A. Kauppila, J. Silvonen & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Toimijuus, ohjaus ja elämäntulkku*. Joensuu: Itä-Suomen Yliopisto, 3-15.
- Turunen, T. 2009. Nuorten palkansaajien työorientaatiot Suomessa - Tutkimus 18-29-vuotiaiden suomalaisten palkansaajien työkeskeisyyttä lisäävistä yksilöllisistä taustatekijöistä. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 17(1), 4-19.
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2014. Toimijuus elämäntulkussa - ohjaustyön perusta? *Aikuiskasvatus: aikuiskasvatustieteellinen aikakauslehti* 34(3), 192-199.
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2015. Toimijuus ja suunnanotto elämässä. Teoksessa P. A. Kauppila, J. Silvonen & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Toimijuus, ohjaus ja elämäntulkku*. Joensuu: Itä-Suomen Yliopisto, 39-54.
- Vilhjálmsdóttir, G. & Arnkelsson, G. B. 2013. Social aspects of career choice from the perspective of habitus theory. *Journal of Vocational Behavior*, 83(3), 581-590.